

MICHEL SCHRIJVER

**WEG VAN
MIJN
VADER**

palmslag

Beeld omslag: Teuntje Schrijver
Ontwerp omslag: vandijk ontwerpt, Eindhoven
Ontwerp binnenwerk: Palmslag
Foto omslag: Petra van Vliet

© 2020 Uitgeverij Palmslag | Michiel Schrijver

www.palmslag.nl
info@palmslag.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit boek mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, internet, fotokopie, microfilm of op welke andere (digitale) wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, internet, photoprint, microfilm or any other (digital) means without written permission from the publisher.

ISBN 978 94 930 5948 1

NUR 301

Cees

Het is de eerste keer dat ik de dood kan ruiken. Het is een zoete doordringende geur die enig in zijn soort is. *Parfum de la mort* of is het angstzweet van zijn laatst geslagen uur, de kansloos verloren strijd?

Ik heb mijn vader nooit strijdend meegemaakt, zeker niet voor mij, die geur komt mij dan ook niet bekend voor, en toch ruik ik mijn vader, dat weet ik zeker. Het enige dat er van hem is overgebleven; een extract van alles wat hem tot mijn vader maakt, is een zoet, vluchtig windje in mijn neus.

Het is de ochtend na gisterenavond, de langste van mijn leven, de laatste van mijn vader. Het had de apotheose moeten worden van ons leven, het moment van samenkomst van een universeel gegeven, de ontmoeting van vader en zoon. Al het andere tenietdoen, overstijgen, een generaal pardon. Mijn hele leven, mijn Ithaca. De natuurlijke orde hersteld?

Het lijkt wel of het huis veranderd is, nu ik weet dat hij er niet meer is. Mijn moeder loopt dapper te redderen, voor twee, om de schijn van zijn afwezigheid te verbergen, zoals zij haar hele leven al voor hem stond. Ze lijkt haast opgelucht nu de ziekte zijn belofte op een slechte afloop heeft gehouden, na twee jaar touwtrekken en schijnbewegingen van herstel. Mijn vader hield niet van afscheid nemen, langer dan twee minuten duurde het nooit. 'Inpakken en wegwezen' zou een van zijn lijfspreuken kunnen zijn, maar zelfs dat was een woord te veel. Zijn hallo-en-dag besloeg meestal een heel bezoek. Dat hij het ziekbed zo rekte was dan ook niets voor hem. Zijn ziekte had hem veranderd, zachter, toegankelijker gemaakt; voor mij waren die openingen zelfs toen nog te klein om hem te kunnen bereiken.

Midden in de kamer, die wel tien meter lang was, stond een gebloemd kamerscherm. Ik weet niet of hij het hiervoor gemaakt heeft, het was nu in ieder geval de scheiding tussen leven en dood. Gisterenavond stond het nog half ingeklapt. Toen was er nog de hoop op een goede afloop, tegen beter weten in.

Ik hoef hem nu niet te zien; ik ben mijn hele leven bezig geweest met de levende versie en heb geen behoefte om nu al zo snel kennis te maken met de dode.

Mijn moeder is zo verrukt over hoe hij erbij ligt; ze kan geen genoeg krijgen van het afscheid nemen en verdwijnt voortdurend achter het scherm, om vervolgens weer terug te keren, als een soort herrijzenis. Dat kunstje zal mijn vader nooit meer leren.

'Kom nu eens kijken, jongen, hoe mooi hij erbij ligt,' spreekt ze trots.

Hoe kan je in godsnaam trots zijn op iets wat er niet meer is? Een illusie, de dood? Eindeloos veel boeken zijn geschreven over mensen die iets gedaan hebben waar ze toen ze leefden voor vervolgd werden; op de brandstapel, aan het kruis, vergast of gefusilleerd, het heeft me altijd verbaasd dat diezelfde slachtoffers, later, in een andere tijd met andere gewoontes en inzichten, uit konden groeien van verstotenen tot helden.

De trots op mijn vader wordt geboren bij zijn dood, een afscheid van wat achter ons ligt. Trots zijn op het verleden, op wat men toentertijd niet kon zien of accepteren. Trots heeft meer te maken met verwerkte angst, niet langer jaloers zijn op de werkelijkheid, de persoon is niet langer een bedreiging, geen concurrent meer, sterker nog, door je trots uit te spreken lift je mee op zijn succes, wat hij geweest is, had kunnen zijn. Door de successen van mijn vader op te hemelen lijkt de glans op mij af te stralen, kom ik in zijn licht te staan, heb ik niet in de gaten dat ik eigenlijk in de schaduw sta, zijn schaduw. Het werkt verslavend om over hem te praten, mezelf niet bloot te hoeven geven, mijn eigen handelen uit het verleden op hem te projecteren. Trots, een woord met een bedorven nasmaak, oud en belegen. Ik onderdruk mijn woede als ik denk aan al die avonden dat ik angstig onder de dekens lag, niet kon slapen van het geschreeuw en gegil.

‘Ik hoef hem niet te zien mam, ik wil me hem levend herinneren,’ jok ik mijn angst voor de dood, die ik niet ken, weg. Wat valt er eigenlijk te herinneren? Er is niet veel te vergeten. Ik was juist mijn hele leven op zoek naar iets, om niet te kunnen vergeten, te kunnen koesteren, maar kan mij niets herinneren van ons samen.

‘Het maakt mij niet uit hoor, voel je vrij om te doen wat je wilt.’ Er klinkt een verwijt in door, zoals ze dat zegt; meer een ‘je moet het zelf maar weten’, in de betekenis van een waarschuwing, dat ik er later spijt van zal krijgen, een stommitieit bega. Ik wil alles wel zijn, maar niet stom. Ik wil er ook voor haar zijn, later, als hij begraven is, hij er niet meer bij zal zijn, napraten over deze dag, hoe ‘mooi’ het allemaal was geweest en zo. Die gedachte maakt dat ik twijfel, aarzelend toegeef en verdwijn achter het scherm. Glimmend van trots voel ik haar naast me komen staan. Ze fluistert hoe mooi dood hij daar ligt te zijn. Mij doet hij meer denken aan Madame Tussauds, waar we lang geleden samen met het gezin naartoe geweest zijn. Nu is hij een van hen geworden, zoals hij daar met een uitgestreken gezicht ligt opgebaard, geschminkt als een levende dode. Ik probeer mijn vader te herkennen, anders dan aan de kleren die hij het liefste droeg. Zijn smaak was in de jaren ook nogal aan slijtage on-

derhevig geweest. De trui met de traditionele vlek ter hoogte van de grootse bolling van zijn buik, die de val van vele tuimelende happen had gebroken en inmiddels vaalblauw was geworden, maakte samen met zijn makkelijk zittende joggingbroek die tot het laatst toe om zijn stakerige benen slobberde en de schoenen die meer weg hadden van verweerde sloffen, zijn pensionado-uniform compleet.

Ik sla mijn arm om de schouders van mijn moeder om haar te beschermen tegen mijn verwarring, en realiseer me op dat moment dat ik nog nooit van mijn leven zo lang zonder angst bij hem ben geweest. Ik voel me een voyeur die misbruik maakt van zijn afwezigheid en stiekem door de ramen gluurde, wat ik anders nooit zou durven. Ik volg het netwerk van rimpels op zijn gezicht dat, gevuld met de poeder van de make-up, in plaats van minder alleen maar duidelijker zichtbaar is geworden, dat als een spinnenweb over zijn gezicht is getrokken, als een rollade, bang dat het vlees uit de plooi zal vallen. Desondanks zie ik een serene rust in zijn gezicht die me nooit eerder is opgevallen. Is dit een gevolg van de dood, totale ontspanning, de pijp leeg, of is dit zijn ware gezicht, heb ik nooit goed genoeg gekeken, heb ik het niet gezien en is die zachtheid er altijd al wel geweest? Ik duw deze gedachte ver van me weg in de wetenschap dat ik altijd voor hem open heb gestaan. Hij was gewoon een niet in te nemen vesting geweest, potdicht en daarmee uit. Hij was het die mij buitensloot, hij was degene die daarmee begon toen ik hem zo nodig had.

Mijn moeder nestelt zich in de vochtige holte van mijn oksel, dankbaar voor dit intieme gebaar. Samen kijken we naar het bed waarop mijn vader ligt opgebaard, als een grote bromvlieg, omgeven door het gezoem van de koeling. Het is buiten 30 graden. Ze zijn zeker bang dat papa zal smelten en er te weinig van hem zou overblijven, zodat er niets meer te begraven zal zijn. Handel blijft tenslotte handel, de een zijn dood is hun brood.

Cees

Maandagavond is de hele familie voor de zoveelste keer opgetrommeld omdat het nu wel eens de echte laatste hallo-en-dag-avond van zijn leven zou kunnen worden.

Als in een horrorfilm komen Martha en ik in het schemerdonker bij het huis van mijn ouders aan. De auto's van de anderen staan al netjes geparkeerd op de oprit. De schaduwen van de sparrenbomen lijken grote klauwen die het

huis al in hun greep hebben, bezig het dak de schedel te lichten om daarna de inhoud op te peuzelen – of is dat al gebeurd en heb ik het eindspel gemist?

Het is een zware dag geweest op mijn werk, niet druk maar je hebt zo van die dagen dat alles te zwaar is en zelfs de meest eenvoudige behandeling als een operatie voelt. Nagenoeg iedereen wilde ook praten, aandacht voor zijn werkzaamheden en wat er verder aan vastzat, terwijl ik in gedachten bezig was met de weg naar mijn vader. Als ik nog ooit levend met mijn vader wil praten is het nu, of ik moet er eeuwig het zwijgen toedoen.

De hele week rijd ik al op en neer, van Tilburg naar Achel, naar het huis van mijn vader, waar hij samen met moeder is gaan wonen nadat hij gestopt is met werken. Vader is ziek, ernstig ziek; Bernard gebruikte het woord terminaal, de overtreffende trap van ziek zijn, alleen overlijden kan je dan nog genezen. ‘Het loopt op zijn einde,’ zei hij. Bernard is een huisvriend geworden, nadat hij zijn hele pubertijd als vriend van Olivier en Merel bij ons kind aan huis was, avonden lang meedronk en discussieerde over alles waar mijn ouders zich druk om konden maken. Gesprekstof genoeg. Nadat hij was afgestudeerd vestigde hij zich als huisarts in een naburig dorp. De band met mijn ouders was zo hecht geworden dat ondanks de afstand in kilometers en leeftijd in jaren, hij hun medicijnman mocht worden.

Het vertrouwen in hem is zo groot dat het logisch is dat hij ook dit afscheidsritueel gaat leiden, en dat wil wat zeggen bij mijn hallo-en-dag-vader. Als ik binnenkom hangt er een fluisterstilte in de kamer, iedereen praat gedempt, bang dat de dood hen hoort en zich geroepen voelt eerder te komen dan is afgesproken. De schaduw die buiten over het huis hangt is ook al door de ramen naar binnen gekropen en verdringt het licht als een dimmer die langzaam lager wordt gedraaid.

Tegen het binnenvallende licht staan mijn moeder, Olivier en Geertje en Merel en Karel, als een bewegend schimmenspel afgebeeld in een wolk van stof, dat door het binnenvallende licht iets sprookjesachtigs krijgt. Er hangt iets ondefinieerbaars in de lucht. We kunnen het allemaal voelen, maar ratelen erdoorheen, om het op afstand te houden. We willen het eindsignaal nog niet horen, de film mag nog niet afgelopen zijn, het boek niet uit, hou nou nog niet op, het is nog zo fijn, nu nog niet, nooit. Voor ons is hij de eerste vader die op sterven ligt. We willen er extra lang van genieten. Ik heb nooit eerder zo iets onheilspellends meegemaakt, iets dat niet blijvend kan zijn.

Mijn vader ligt aan de andere kant van de kamer op een verhoogd bed, die aanpassing was verplicht volgens de Arbo. Terwijl papa dood lag te gaan,

maakte de Arbo zich druk om de ruggen van Ans en Gerrie van de thuiszorg, omdat deze nog een leven mee moesten. Stervenden zijn als kleine zelfstandigen, die kunnen niet ziek zijn, die gaan altijd door tot ze erbij neervallen.

Ik begroet iedereen zoenend, aanrakend, intiemer dan ooit. De gebeurtenissen met vader hebben ons week gemaakt, dichter bij elkaar gebracht. Mama glimlacht samenzweerderig, dankbaar dat we er allemaal zijn. Dat kun je zien aan de manier waarop ze haar schouders optrekt, een gebaar dat als een fysieke *wave* verder over haar lichaam kruipt, eindigend in een glimlach op haar gezicht, vol van genieten, zoals alleen moeders dat kunnen als ze de kinderen om zich heen hebben. Dat heb ik bij mijn vader nooit gezien. Dat deed hij waarschijnlijk juist als we er niet bij waren, dat was zijn genieten.

Bernard is zojuist nog geweest om de gebruikelijke onderzoekjes – pols, bloeddruk en borst van mijn vader – met zijn stethoscoop te lijf te gaan en stelde daarbij vast dat mijn vader nog leefde. Wij hoeven daar geen dokter voor te zijn; wij letten niet op de meetbare details, meer op de werkelijkheid, wat we horen en zien, en kunnen ruiken.

Pa heeft het hoogste woord en maakt op zijn sterfbed meer leven dan ooit. Bernard moet nog enkele visites doen en zal later op de avond terugkomen. Hij laat ons met zijn allen, alleen, achter.

De tijd begint te dringen, het is nu of nooit. De hele dag ben ik me al bewust van het onherroepelijke dat gaat komen, dat nog moet gebeuren. Waar ben ik toch zo bang voor? Wat kan er nou gebeuren, roepen de stemmen in mijn hoofd. ‘Wil je ook wat drinken?’ roept Olivier achteromkijkend, terwijl hij naar de keuken loopt.

‘Doe maar een biertje, en neem nog een extra flesje mee,’ antwoord ik stoer, terwijl ik al een tijdje droog sta. Misschien heb ik dat nog nodig voor het grote moment. Eén biertje kan toch geen kwaad. Ik heb het nodig voor hem, dat biertje, om te drinken met hem. In gedachten heb ik dat al honderd keer, duizend keer, met hem gedronken, ook zonder hem trouwens. Misschien was dat de oorzaak van mijn...

Ik voel opnieuw die spanning en weerstand tegelijk, de blauwe knoop in mijn ingewanden, mijn hele leven al. Aantrekken, afstoten, ad fundum.

Cees

Versteend, betrapt, sta ik in de kamer van mijn ouderlijk huis, waar we zijn gaan wonen toen het rijtjeshuis waar ik geboren ben te klein was geworden. Mijn vader zit in zijn stoel, zijn asbakje vol, een kerkhof met half gerookte peuken waar het leven uitgezogen is, de laatste adem, balancerend op de armleuning. Hij heeft blijkbaar nooit tijd genoeg om tussen de patiënten door een hele sigaret op te roken. Met praktijk aan huis wordt zijn werk en privé slechts door één deur gescheiden, op nog geen hele gerookte sigaret afstand. Twee werelden onder één dak, zo uiteenlopend en toch zo dicht bij elkaar. Overdag is de zitkamer, die aan de praktijkkamer grenst, zijn domein en wordt zo een onderdeel van zijn werkplek. Hij zit daar tussen de behandelingen door de spanning uit te roken als een indiaan die noodsignalen geeft aan iedereen die daar oog voor heeft. Er is blijkbaar nooit hulp gekomen. Er is tenminste nooit iets veranderd, hij is zijn hele leven blijven roken.

Ik heb al snel geleerd dat ik in die kamer niet welkom ben, zijn zwijgen is nog dodelijker dan zijn blik die een en al verbazing uitdrukt; hoe ik het in mijn hoofd haal om hier te zijn, in zijn territorium, of ik misschien verdwaald ben of zo, een vreemdeling? Wie ik wel denk te zijn? Het ligt allemaal in die ene blik opgesloten. Dat een blik dodelijk kan zijn heb ik wel eens gehoord, maar dit zwijgen is vele malen erger. Ik kan op zo'n moment geen adem halen, mijn beweging stokt, en terwijl ik maar één ding wil en wel zo snel mogelijk, heb ik geen idee hoe dat moet, al mijn instincten zijn de weg kwijt, stuurloos. Met lood in mijn schoenen kan ik geen kant uit, oplossen in het niets is de enige mogelijkheid. Ik word gered door het moment waarop hij zijn blik, die over de rand van zijn bril op mij gericht is, even neerslaat om naar zijn onafscheidelijke puzzelboekje te kijken dat open voor hem op zijn schoot ligt. In een flits maak ik van de gelegenheid gebruik om me los te rukken, te vluchten als een haas uit het vizier, de zitkamer uit naar boven, naar mijn eigen kamer. Buiten adem van deze *shuttle run*, loop ik daar op en neer, een *cooling down*, klam, mijn hart bonkt nog in mijn keel. Bekaf probeer ik mijn ademhaling weer onder controle te krijgen, tot mezelf te komen. Wie of wat dat ook moge zijn.

Cees

Eergisteren had hij nog aangegeven dat hij met ieder van ons apart wilde praten, een soort laatste spreekuur aan zijn bed. Nu ik hier weer ben, heb ik ook het gevoel uren in de wachtkamer van zijn praktijk te zitten, wachtend tot ik met mijn mond open, geen geluid, kan luisteren zonder iets terug te kunnen zeggen, mijn mond vol met zijn wroetende reuzenvingers, stikkend met een half verdoofde tong, een mond vol tanden, aan de beurt, niet vergeten worden, niet weer.

Vader Bas

Ik lig te staren naar de scheur in het stucwerk boven me, volg de lijn die grillig als een haarvat over het plafond loopt, met af en toe een zijtakje. Hij lijkt voort te kruipen als mijn leven; één grote scheur ontstaan bij de aardbeving die de grond opentrok, hongerig een hap nam uit mijn toen nog onschuldige jonge jeugd, om daarna zijn muil te sluiten en mij sprakeloos, gewond voor het leven, aan mijn lot overliet.

Een weemoedige glimlach trekt over mijn gezicht. Ik ben zo moe, zo ontzettend moe en bereid me voor op mijn laatste krachtinspanning. Ik heb tijd genoeg gehad om dat te doen, maar tijd heeft me nooit geholpen. De tijd heelt alle wonden, maar hoeveel tijd heeft de tijd daarvoor nodig? Ik kom steeds weer in tijdnood. Hoeveel leven zit er nog tussen mijn laatste hallo en dag?

Mijn hele leven ben ik al bezig, op zoek naar de verloren woorden uit mijn jeugd. Wonden die niet helen zonder hechting. Ze zijn te groot en te diep, het litteken blijft eeuwig vers, de huid teer. Waarom zou het me nu wel lukken?

‘Kan er nou niemand mijn kussens even opduwen? Ik glijd elke keer naar beneden en kom scheef te liggen op mijn heup, die doet al zo’n pijn, beurs, het duurt allemaal zo lang.’ Uit gewoonte praat ik geluidloos tegen mezelf, de enige naar wie ik ooit geluisterd heb, die ik kan vertrouwen, die me begrijpt.

Voor het eerst in mijn leven vind ik het jammer dat ik hier in stilte naar mijn gezin lig te kijken. Ik hoor hun geluid boven de stilte uit, monotoon, herken de betekenis zonder te horen. Het maakt allemaal niet meer uit. Ik weet dat ik het wil. Ik heb geen keuze, opnieuw een glimlach om mijn hoogmoed, terwijl ik ook wel beter weet. Dat ik me zelfs op dit moment druk lig te maken. Bang? Wat kan er nou toch gebeuren, het is gewoon hallo en dag, alleen de tijd daartussen blijft als altijd spannend, voor het vertrek.

‘Laten we nou eens beginnen, waar blijft hij nou?’ Ik kan mijn ongeduld maar met moeite onderdrukken, terwijl ik juist nu al mijn energie zo nodig heb. Ze willen me niet storen, terwijl ik juist nu zo graag met hen samen zou willen zijn, zou willen schreeuwen: ‘Kom hier jongens, kom bij mij, ik heb jullie nodig, al mijn hele leven!’ Ik zak alweer weg, te zwak, elke gedachte lijkt al de laatste. Ze verlaten één voor één het zinkende schip. Ik kijk van opzij naar het tafereel verderop in de kamer en voel me de regisseur van mijn eigen sterfscène. Alle belangrijke spelers van mijn leven staan daar op de bühne. Ik kijk vanuit de coulissen tegen het licht in naar het publiek, mijn publiek. In afwachting van hun waardering, applaus, staande ovatie, een publiekswissel. Of zullen de criticasters juist blij zijn met mijn vertrek? ‘Laat hem ophouden; hij kent zijn rol niet; geen tekst, kan niet zonder zijn souffleuse. Hij heeft zich nooit echt laten zien. Wie is hij eigenlijk?’ schrijven ze meedogenloos, onwetend van mijn angst en onzekerheid over mijn rol als kind, als jongen, als man, echtgenoot en bovenal mijn eigen rol als vader.

Ik zie hem opstaan. Kom op joh, het gaat beginnen.

Bas

De zomer loopt op zijn laatste benen, de bladeren zijn niet langer in staat om zich vast te klampen aan de takken die hun vrijheid terug willen. Rood van schaamte fladderen ze als vleugellamme vlinders in optocht naar beneden, waar ze zich neervlijen op de plek die de natuur voor hen gereserveerd heeft. Het bladerdek groeit als een lappendeken in de zon, die met zijn warmte de kleuren verandert in een hemels herfstpalet. De lucht verkilt omdat de zon, in tijdnood, zich niet langer kan wentelen in de overvloed van licht.

In een dikke, stoere trui speel ik in de tuin, waar ook mijn vader aan het werk is. Mijn vader kan niet stilzitten. Hij houdt ervan om met zijn handen bezig te zijn. Die rusteloze handen van goud die immer uit de mouwen willen. Het is nog in de tijd dat alles goed gaat in mijn leven, gelukkig als vanzelf. Ik ben zes jaar oud. Papa zegt dat er misschien wel eens een Tweede Wereldoorlog kan komen. Ik weet niet dat er ook een eerste was. We gaan niet vaak naar familie, papa zegt dat hij niet houdt van opzitten en van koude kak. Ik begrijp niet wat hij bedoelt, maar als ik naar zijn vieze gezicht kijk, lijkt het niet iets te zijn wat ik zal willen. Mijn vader kan werkelijk alles, heeft handen als toverstokjes, bedekt met eelt en blauwe plekken, die van hout en spijkers in een paar uur een kast kunnen maken. Als dat geen toveren is. Maar het mooiste

dat hij ooit gemaakt heeft is toch wel *de trein*, onze trein, waarmee we samen door de tuin kunnen rijden. Het is het nog mannetijd in ons gezin.

De vrouwen hebben het nakijken. Wij mannen, papa en ik, doen mannen-dingen. We timmeren en zagen en maken alles wat je maar kan bedenken, uit het niets. En als het niets is, dan verzinnen we het gewoon tot iets. We kunnen uren spelen met het speelgoed dat we maken. Tijdens het timmeren lijkt papa steeds meer een kind te worden en tegen de tijd dat de trein klaar is, is hij uitgegroeid tot een kleine jongen als ikzelf. Hij is de machinist en ik de conducteur, we dromen een eigen wereld zoals enkel mannen dat kunnen. We spelen in het moment dat we denken te zijn. Tot mama hem tot de orde roept, onze droom verstoort en papa weer in de plooi vouwt, tot een volwassen mens. Hij stapte weer in de rol van vader. Het is de mooiste tijd van mijn leven. Maar voor mij is dat normaal. Het is meer 'het treingevoel' dat ik herken, alles is duidelijk en ik hoef alleen het spoor te volgen, zijn spoor; een tijd van logisch geluk.

Ineens is hij er niet meer. Mijn vader is van het ene moment op het andere verdwenen. Hij was ziek, zeiden de grote mensen om mij heen. Ik begrijp er niets van. Ik heb er niets van gezien. En de trein dan? Die is nog niet helemaal af; wie moet er dan machinist zijn als hij er niet meer is? Dat kan toch zomaar niet. Maar het kon allemaal wel. Er was niemand die zich om mij bekommerde. Iedereen was zo bezig met zijn eigen verdriet. Ik zag alleen maar vreemde mensen om me heen in ons huis. Ze zaten op de stoel waar mijn vader hoorde te zitten, ze dronken koffie uit mijn vaders mok en praatten en praatten en praatten alsof hun leven ervan afhing. Wat een woorden allemaal, alsof ze mijn vader met al hun geklets terug konden krijgen? Terwijl ik wel weet dat ook bij mijn vader de woorden snel te veel zijn. Voor hem hoeven al die woorden niet. Hij spreekt liever met zijn handen, als een soort gebarentaal voor slechthorenden. In plaats van letters voor de woorden maakt hij onderdelen voor een geheel. Ik hoop dat al die volwassenen snel stil zijn of dat er ergens iets kapotgaat, dan zou mijn vader zo wel komen. Hij heeft een bloedhekel aan losse eindjes. Hij zal ze snel weer aan elkaar knopen, repareren en oplossen. 'Met al dat gelul kun je geen kromme spijker recht praten,' kon hij gekscherend zeggen. Dat woord gebruikt hij alleen als we samen zijn, mannen onder elkaar, nooit als mama in de buurt is. Al die stoffige mensen in hun zwarte kleren, met een nog zwartere blik op hun gezicht, terwijl ik achter deze façade van nepverdriet alweer de dingen van alledag zie gloren. Ze vertrappen de grond waar mijn vader en ik altijd spelen. Het lijkt wel een

voetbalveld dat na dagen regenen in een modderpoel veranderd is, een waar slagveld; ik kan niet geloven dat er nog ooit op gevoetbald kan worden, zonder het frisse groene gras van weleer. Zo kijk ik rond en overzie mijn speelveld. Dat wordt ook steeds minder herkenbaar. Ik kan ook niet meer geloven dat ik hier nog ooit kan spelen; mijn leven is één grote modderpoel geworden.

‘Papa waar ben je nou? Ik ben zo alleen, pap. Ik kan de trein niet alleen bedienen, je bent spoorloos verdwenen. Hoe moet het nu verder zonder machinist? Hoe moet ik nu alleen verder, papa?’

Hij heeft me nooit geantwoord, de man zonder woorden.

Ik word naar mijn moeder en mijn zussen gedreven, om zo de eenheid uit te stralen van een rouwend gezin. Maar het lijkt wel of niet alleen mijn vader weg is gegaan, ook mijn moeder is onbereikbaar geworden. We zijn wel fysiek aanwezig, maar ieder van ons staat op zijn eigen verdriet in het leven. En ik sta eigenlijk nog maar aan het begin, in mijn kinderschoenen. Ze zouden levenslang knellen. Ik was niet in staat om ze uit te doen of lossen te knopen. Ik had ze van mijn vader gekregen, dat was het enige dat ik nog van hem had. Pijn of niet, daar kon ik geen afstand van doen.

Ik kan nog maar net praten en met ‘aap, noot, mies’ kom ik niet ver, om datgene wat zich in mij voltrekt in woorden uit te drukken. Mijn moeder mag dan een belesen vrouw zijn, toch lijkt zij al de woorden die zij ooit gelezen heeft met één snik te hebben ingeslikt, want ik heb daar nooit iets van teruggehoord. Mijn vader nam alle tekst van liefde en genegenheid met zich mee in zijn graf en liet mijn moeder als een koele huls alleen bij mij achter.

Evenzo plotseling als het huis vol was gelopen toen mijn vader vertrok, liep ons huis weer leeg toen hij begraven was. Het lijkt wel of ze hem opgehaald hebben, al die pratende mensen, mijn vader ontvoerd hebben om hem voor zichzelf te houden. Ja, dat kan ik wel begrijpen, die hebben natuurlijk niet zo’n handige, fijne vader.

Mijn leven is in één keer anders geworden, als een aan-en-uitknop waaraan gedraaid is. Ik woon nog in hetzelfde huis met dezelfde moeder en zussen, ga nog naar dezelfde school, heb dezelfde juffen, de familie is eender en toch is alles in een klap anders geworden. Mijn moeder heeft, als vanzelfsprekend, de regie van mijn leven overgenomen.

Zo verandert het leven van mijn moeder, die pas vijftig jaar oud is, onverwacht en moet ze zich staande houden in de wereld, die alleen maar geschikt is voor complete gezinnen. Alleen wordt ze niet voor vol aangezien,

alsof zij het is geweest die de blindedarm van haar man, mijn vader, heeft doen ontsteken en de doktoren op het verkeerde been heeft gezet. Voor mij breekt een periode aan van totale ontredde- ring. Niets is meer wat het lijkt en wat het is geweest. Mijn moeder sluit zich op in een nieuwe rol die ze voor zichzelf bedacht heeft, maar zij kent de tekst niet. De rol van rouwende weduwe, alleenstaande moeder, liefdeloos achtergeblevene, gekozen of niet, ze weet niet hoelang ze deze rol zal moeten spelen. Een gegeven paard heb je te accepteren, ook al kan je het zelf niet berijden.

Haar ontredde- ring, die innerlijk voor mij voelbaar is, probeert zij zeker te verbergen door net te doen alsof ze weet hoe het verder moet. Ze probeert voor papa te spelen, maar het lijkt er helemaal niet op. Ze verzint ineens regels die er nooit eerder zijn geweest; ik begrijp ze ook niet, zo gemaakt en streng. Zo lijkt ze op een juffrouw bij ons op school, mevrouw Verburg, ze noemen haar een daadkrachtige flinke vrouw. Ik hoor mijn oom zeggen: ‘Elisabeth we zijn trots op je zoals je de kinderen opvoedt.’ Dat zijn de momenten waarop ik heel even een blokje op haar wangen zie, van trots of van schaamte, voor mij is dat hetzelfde, al zie ik ook een verlegen glimlachje oplichten, ze is dus ook een beetje blij met de woorden van mijn oom. Dat wij, Greet, Sjaan en ik, daar anders over denken, ze ons offert om oom tevreden te stellen, zal niet haar bedoeling zijn, maar het is wel wat er gebeurt. Dat heeft ze zich later wel eens per ongeluk laten ontvallen in een moment van ‘zwakte’. Na een glaasje wijn, dat ze zich die keer had ingeschonken terwijl ze eigenlijk nooit drinkt, waardoor ze per ongeluk uit haar gepantserde rol was geschoten, maar toen was er al geen weg meer terug voor mij. ‘Ze regeert haar gezin als een Pruisische militair,’ had ik oom die keer tegen tante Theresa horen fluisteren. ‘Het gaat haar wel lukken, discipline geeft haar houvast, zo houdt ze het gezin wel onder de duim.’ Ik zag dat hij opgelucht was en zichzelf geloofde, maar tante had wel wat bezorgd gekeken.

Als kind houd ik wel van orde, maar meer de orde als tegenhanger van wanorde. Niet de orde in de zin van gezag, het spel van de macht. Daar begrijp ik niet veel van. Ik ben een open leesboek; zo ga ik ook door het leven. Alles wat ik zie en doe verlaat ongecensureerd, spontaan, mijn mond. Dat heb ik geleerd van mijn vader. Zo waren wij gewend met elkaar om te gaan. Als echte mannen. Gewoon zeggen wat je denkt. ‘Neem de woorden zoals ze komen, Bas, laat ze hun werk doen en vergeet ze daarna meteen weer tot er in een nieuwe situatie weer nieuwe passende woorden nodig zijn. De oude woorden zijn dan allang weg, hebben hun werk gedaan, de boodschap achter-

gelaten en niet de lading. Zo doen wij mannen dat,' kon mijn vader zeggen. Ik gloeide dan van trots dat papa mij een man genoemd had.

Bas

Het is een van die spaarzame momenten waarop er vrede is in ons huis, een intiem moment samen op de bank. Even lijkt het alsof het vergeten geluk de weg in ons geheugen teruggevonden heeft. Mijn moeder en ik zitten samen in de kamer, zij praat tegen de ruimte en ik luister stiekem mee.

'Nu ik wat ouder ben en het leven mij al zijn scherpe kanten wel heeft getoond, kan ik beter begrijpen dat ik geen keus had en door de omstandigheden gedwongen werd een vaderrol te spelen door strenge regels te dicteren. Ik besepte niet dat de daadkracht die ik toonde en de botte wijze waarop ik probeerde door te drukken, enkel uiterlijk vertoon was, een kunstje. Diep in mijn binnenste regeerde nog steeds het vrouwelijke en werd alle informatie als altijd nauwkeurig opgeslagen. Ik had een ijzeren geheugen, speciaal als het ging over gedrag dat alleen door mij als een doodzonde kon worden herkend. Als een veiligheidsdienst werden de woorden gedecodeerd, gekleurd en naar mijn waarde geschat en geïnterpreteerd. Alles wat binnenkwam zag ik als nuttig om de vijand buiten op tijd te kunnen lokaliseren en diende als munitie voor een tegenaanval. Wantrouwen zat tot in elke vezel van mijn lichaam.

Ik kon razend worden dat het leven mij zo vreselijk voor de gek hield. Het leven met zijn praatjes van liefde en geluk. Daar was weinig meer van over. Alles wat ik nog had waren jullie, mijn drie kinderen, waarvan ik hield, maar jullie maakten het me ook onmogelijk om een eigen leven te kunnen leiden. Ik was moeder gemaakt en zou dat de rest van mijn leven moeten blijven, daar was geen ontkomen aan. Zo had onze maatschappij dat voor me bedacht en die klus zou ik klaren. Het voelde toen ook niet echt alsof ik een keuze had, het was een oer-logica, een overlevingsprincipe waar ik zelf geen zeggenschap over had. Hoe zou ik nog ooit de liefde van een man kunnen ontvangen, als moeder van drie kinderen? Nee, daar was ik mooi mee gefopt. Gerard, mijn man en jouw vader, was een handige jongen. Ja, zijn handen konden toveren. Maar die handigheid heeft mij niet veel meer opgeleverd dan drie kinderen zonder vader.'

De wijze waarop ze praat, vol zelfbeklag en strijdbare berusting, verklaarde de innerlijke worsteling en haar houding om er het beste van te maken, ook al pakte dat voor mij meestal niet goed uit.

Mijn ouders waren zo verschillend en tegelijkertijd ook zo één geweest. Zij, hield net als mijn vader van het werk met haar handen.

Het is een bijzondere avond, als ze me haar deel van het verhaal vertelt, een ontboezeming: ‘Mijn leven was ineens tot een gevangenis gemaakt, omdat de cipier verdween en de sleutel had meegenomen en jullie, Greet, Sjaan en jij, de spijlen waren waardoor ik niet kon ontsnappen.’ Het waren toverwoorden uit haar mond, zo zacht en teder, maar er klonk ook een verwijt in door in de trant van ‘hoe hebben jullie dat kunnen doen?’. Ik begrijp wel dat het een soort geheim is dat ik snel moet vergeten en dat haar onthullingen niet voor mijn oren zijn bestemd. Uit een eerdere ervaring weet ik dat ik haar zwakte niet moet verwarren met vertrouwdheid en genegenheid, maar als een excuus moet zien voor haar autoritaire gedrag.

‘Ik kon dagen met mijn borduurwerk in de weer zijn. En als ik dan af en toe naar buiten keek door de mazen van de vitrage, waar Gerard, jouw vader, bezig was met het bouwen van zijn trein, kon ik zo genieten van de kinderlijke pret die hij had samen met jou. En toen was hij weg, zomaar, ineens. De dokter stond erbij en keek ernaar. Een blindedarmontsteking die te laat was ontdekt. Door een blinde dokter! Had hij zijn bril niet op kunnen zetten, op zijn godvergeten quasi-geleerde neus? Ja, achteraf had hij mooie verhalen over hoe het zo gelopen was, dat een blindedarmontsteking herkend kon worden aan zijn onduidelijke klachtenpatroon. Hoe duidelijk kon die onduidelijkheid bij Gerard zijn? Die dokter had beter het boekje vooraf kunnen lezen, dan was Gerard er nog geweest, in plaats van dit soort filosofisch gezwam van vrijpleiten. Die medici wassen altijd hun handen in onschuld, de diagnose achteraf als mosterd na de maaltijd, zoals ook de weerman foutloos het weer achteraf kan voorspellen.’

Ik werd erdoor verteerd, niet naar buiten, nee, daar was ik een en al begrip, maar mijn lichaam spande zich als een boog tot in het oneindige. Ik had alleen geen pijl om mee te richten, geen doel om te raken, de spanning kon zich nimmer ontladen.

‘Als ik er alleen al aan denk komt alle boosheid die ik onder controle dacht te hebben weer in alle hevigheid naar boven,’ vervolgt ze haar pijnlijke relaas. ‘Mijn leven is vergald en ik zal dat niet nog een keer laten gebeuren,’ spreekt ze fel, waarbij ze met een priemende vinger beschuldigend in mijn richting wijst, alsof ik dat in mijn hoofd zou durven halen. ‘Vanaf nu zal ik de controle over mijn leven in eigen hand houden. Ik begrijp nu beter waarom de haat en verdrongen emotie zich steeds in me opstapelde tot een onbegrepen

hongergevoel, ik snap ook wel dat het een surrogaat is voor het gebrek aan liefde, wat ik probeerde te onderdrukken en stilde met het eten van alles wat er voor mijn mond kwam.’

Als ik haar zo hoor praten, begrijp ik hoe het open boek zich in mij heeft gesloten, bladzijde voor bladzijde, na elke afrekening die volgde op mijn spontane reacties, die zij met haar met frustratie gevulde vocalen meteen de kop in probeerde te drukken, tot ik helemaal gesloten in haar handen lag en ook ik al mijn gevoelens afdekte met de kaft waarop enkel nog mijn naam stond, een naam die niet van mezelf was en ik bij mijn geboorte ook weer van hen gekregen had. In enkele maanden tijd verloor ik mijn vader, mijn moeder en mezelf.

Haar afstandelijke gedrag past wel bij hoe ik mijn moeder ken; alle emotie is uitgebannen, zo kan ze niet nog eens verrast worden. De familie van mijn vader voelde zich blijkbaar ook nogal ongemakkelijk bij ons vaderloze gezin. Er viel niet mee te pronken en de geslotenheid met haar opgekropte emoties maakte ons een risico op aantasting van de waardigheid van de familie.

De rust in mij was toen ook verstoord bij het wegvallen van mijn vader en de onrust in mij werd geboren bij het sluiten van mijn boek, vol verhalen die niet meer verteld konden worden. Het lijkt wel of van tijd tot tijd dat boek uit zijn voegen barstte, zo bol stond het van tekst die eruit wilde ontsnappen, maar het lukte enkel af en toe een dappere syllabe om zich uit de beknelling van de opeengepakte pagina's te wurmen. De samenhang ontbrak volledig, zodat het uiteindelijke effect was dat niemand mij meer begreep en ik het opgaf.

Die onrust en dat *geslotenboekgevoel* vertaalde zich in de mimiek van mijn mond en zocht tevergeefs naar andere wegen om zich te uiten.

Ik verwerd van een blond jong kind tot een donker getinte jongeman met zwart, achterovergekamd haar. Ik weet niet of deze metamorfose al in mijn genen besloten zat, of dat mijn ingehouden tekst zich als drukinkt in mijn poriën heeft geperst en zo mijn teint en haar verkleurde tot gitzwart.

Bas

Vanuit mijn bed kan ik ze aan hun bewegingen herkennen.

Suzanne verraadt zich door de regelmaat waarmee het glas naar haar mond gaat. Een gebaar dat ze zich veilig voelt, op haar gemak. Dat is vaak anders geweest, ik ben blij dat ze weer bij ons terug is. Jammer dat ik het nu moet zijn

die moet vertrekken. De drukte van haar gebaren verraadt ook de spanning, de twijfel of ze het wel goed doet, de twijfel die zo past bij een natuurtalent als zij is.

Het kamerscherm staat nog opzij, alsof het doek nog niet helemaal is gevallen, de voorstelling in volle gang, maar niet voor lang meer. Ik herken het patroon van een verhalend toneelstuk dat zich naar een hoogtepunt toewerkt, het moment waarop alles samenvalt, de held terugkeert met al wat hij geleerd heeft en het kwade overwint. De sterfscène die het mogelijk maakt voor de held om de tocht te beëindigen en de natuurlijke orde te herstellen, de troon te bestijgen, lang en gelukkig te leven met de mooiste van het land.

Het is erg bevrijdend om met mijn oudste zoon Olivier te praten, terwijl ik altijd dacht dat ik niet genoeg woorden had om een uitweg te vinden in de warboel van gevoelens die als een gordiaanse knoop onverteerbaar zwaar op mijn maag lag. Het lijkt vanzelf te gaan, anders dan tijdens die eindeloze ritjes op zondagavond, wanneer ik hem tijdens zijn middelbareschoolperiode terugbracht naar kostschool in Weert. Een woordeloze rit vol falen als gevolg van de eindeloze ruzies thuis aan tafel over zijn studieprestaties. We wisten niets van het puberbrein en zijn motieven. Reageerden primair, bol van onze projecties, wat ons was geleerd en ingeprent. We schoten niet alleen daar bij hem tekort, er was zoveel meer waar we toen geen weet van hadden.

Ongemakkelijk zocht ik naar een gesprek van vader tot zoon, om de afstand met hem te overbruggen. Het lukte me nimmer om echt dicht bij hem te komen, daarvoor was Weert steeds weer te dichtbij en keek ik alweer uit naar volgende week, een nieuwe kans, week in week uit, jaar in jaar uit.

Cees

Terwijl vader met Olivier praat, zitten wij op afstand oudekoeienverhalen op te halen, niets dan goeds over de stervenden. Ik kan maar moeilijk mijn gedachten erbij houden, alsof ik zo dadelijk te biecht moet en nog snel een paar zonden moet bedenken. Ik werd daar vroeger ook altijd zenuwachtig van toen ik als kleine jongen in de kerkbank voor de biechtstoel op mijn beurt zat te wachten. Ik wilde ook dát graag goed doen. Ook mijn zonden moesten de moeite waard zijn om naar te luisteren, de beste. Die pastoor zat daar niet voor Jan met de korte achternaam, die de kerk later zo berucht zou maken. Die had wel wat beters te doen dan naar een paar nepzondetjes te luisteren. Mijn vader gaat ook maar één keer dood, dus ik moet als ik eenmaal aan de

beurt ben zijn kostbare tijd niet verspillen met onzinnige verhaaltjes, sterven is een serieuze zaak.

Wat maakt dat wachten toch altijd zo lang duurt, terwijl wanneer je iets leuks doet diezelfde tijd zo snel vervliegt? Ik luister zonder te horen, lees op afstand de lippen van mijn vader, woorden die eigenlijk voor Olivier bedoeld zijn, terwijl ik hier met mama afwezig zit te keuvelen.

Ik heb mijn vader nog nooit zoveel zien praten. Olivier krijgt nauwelijks gelegenheid om ertussen te komen, *suf geluld* zouden mijn vrienden dat noemen. Papa weet van geen ophouden. Het is duidelijk zijn spreekuur. Ik vind dat hij nu wel een beetje overdrijft en wil dat hij ophoudt, anders zijn er straks geen woorden meer over voor mij.

De oude angst neemt weer langzaam bezit van mijn lichaam, mijn geest heeft het alweer opgegeven en heeft zich weer teruggetrokken achter de gesloten deur van de gevangenis waartoe ik mezelf lang geleden heb veroordeeld. Waarom heb ik toen niets gedaan, het laten gebeuren? Was het de jaloezie? Moest ik daar dan zo ver in gaan dat ik haar niet wilde helpen? Hoe zou mijn leven eruitgezien hebben als ik niet steeds geleefd had met de rem erop, vol gedachtes en vooroordelen? Mijn aangeboren spontaniteit had vrijgelaten, zonder censuur van mijn gedrag? Het intense verdriet van vader en moeder, ieder op hun eigen wijze, me liet ontwaken uit de droom dat ik de held was die ze van hun lot had kunnen verlossen.

Het tafereel dat zich voor mijn ogen afgespeeld had liet weinig twijfel bestaan over de liefde die zij voor Bregje voelden. Hartverscheurend en toch dapper zaten zij aan haar bed, ieder aan een kant, hand in hand, gezworen kameraden. Nooit heb ik me meer buitenstaander gevoeld dan op dat moment van haar geboorte, en er zijn echt genoeg situaties in mijn leven geweest die voor mij ondraaglijk zijn geweest. Zonder dat ze ook maar één woord tot mij richtten werd ik schuldig verklaard, door mezelf levenslang uitgesloten, verbannen naar de eenzaamheid van de verloren groep.

Moeder Suzanne

Het telefoontje dat we snel moeten beslissen, omdat er nu een plaats vrijkomt en het al langer niet goed gaat met Bregje, verandert niets aan de afloop die al bij haar geboorte vaststond. We hadden toen alleen geen idee hoe en wanneer het zover zou zijn.

We hadden haar gisteren nog mee naar buiten genomen, het was een frisse

dag met een lucht zo intens blauw als je dat alleen op milde vriesdagen ziet. Het zonnetje verwarmde haar gezicht terwijl ze tussen ons in liep, mopperend of we er al waren en hoelang het nog ging duren. Haar ogen, konden moeilijk wennen aan het felle licht van de laaghangende winterzon. We hadden haar al een zonnebril gegeven, maar die deed ze af met de woorden: 'Ja zeg, ik ben niet blind, ik ga niet voor gek lopen.' Ze knipperde daarom nerveus met haar ogen en schudde geïrriteerd haar hoofd, om haar onwil nog eens extra duidelijk te maken en ons op de proef te stellen, een poging om de terugtocht te bespoedigen. Ondanks de verstoorde grimas zag ze er tevreden uit. Ik vond het fijn, ondanks haar gemok, om samen met haar te wandelen, het gaf me het gevoel dat ik nog iets voor haar kon doen, zo in de natuur, zonder publiek, zonder glurende mensen die me nawezen terwijl ik ze met elkaar zag praten over ons en Bregje.

Op de terugweg zaten Bas en ik naast elkaar in de auto, ieder in zijn eigen gedachtewereld verzonken. Sinds haar geboorte was er een afstand ontstaan die ik niet kon overbruggen. Bas was nooit een prater geweest, maar door de gebeurtenissen rond Bregje had ook ik een deel van mezelf tot verboden gebied verklaard. Ik was in één keer verzuurd, alsof ik ongetraind een marathon had gelopen. Verkrampt, in ademnood, hing ik in mijn eigen lichaam. Ik had de wedstrijd uitgelopen, maar moest achteraf de tol betalen in de vorm van een blessure die chronisch zou blijken. Ik dacht terug aan die avond waarop ik Bas, die niet langer bestand was tegen wat hij altijd mijn *vrouwenlogica* noemde, zover had gekregen om zich aan mij over te geven.

Maandenlang had ik met Bas meegepraat dat we een mooi gezin hadden, dat het goed was zo, gelukkig met Olivier, Merel en Cees als toetje; dat nog een baby geen optie zou zijn. Of misschien wel leuk, maar waarom zouden we het doen? En als we het al zouden willen, zou het wel snel moeten want lichamelijk liep ik tegen de deadline aan. Bas praatte nietsvermoedend mee zonder dat hij beseftte dat het pleit al was beslecht, de beslissing was al in hem geplant.

Het was slechts wachten tot hij het zaad ook in mij zou planten. Ik wilde zo graag nog één keer moeder worden, de biologische klok tikte alle logica tegen de grond, de natuur rook nog één maal zijn kans. Het moest gewoon gebeuren. Ach, ik kende zijn zwakke plekken wel en na een week onthouding kon ik hem als was in mijn handen desnoods zijn hele koninkrijk afhandig maken als ik dat zou willen, maar ik wilde slechts een kind.

Na een drukke werkweek had ik op vrijdagavond Olivier, Merel en Cees vóór laten eten, zodat ik samen met Bas een glas wijn kon drinken om daarna

als zij naar boven waren samen te eten.

‘Blijf jij maar even zitten joh, jij hebt het zo druk gehad. Ik zal de kinderen wel even naar bed brengen.’ Ik zag hem dankbaar kijken voor zoveel begrip en waardering voor zijn vermoeide stemming, en draaide me zo voordelig mogelijk om en verliet de kamer in de wetenschap dat de aanblik van mijn strakke broek, mijn wiebelende kont, zijn uitwerking niet zou missen. De rest van de avond was vervolgens kinderspel.

Cees

Bregje is inmiddels op zichzelf gaan wonen, nadat mijn ouders met gemengde gevoelens de wet van de natuur, dat jongen moeten uitvliegen, een handje hebben geholpen. Het compromis dat ze elk weekend thuis mocht komen heeft daar zeker aan bijgedragen.

We willen, ondanks het naderende einde van vader, haar ritme zo min mogelijk verstoren. Daarom heeft mijn vader met haar gesproken en uitgelegd dat hij ziek is en niet meer beter zal worden. Zonder *het woord* te gebruiken, zien we wel dat zij instinctief aanvoelt dat het dit keer wel eens menens zou kunnen zijn, maar de verborgen boodschap – dat hij er het volgende weekend niet meer zal zijn terwijl hij nu nog voor haar zit en met haar praat – kan haar geest niet bevatten. Hij is al zo lang ziek en elk weekend is hij er toch weer, dus is het voor haar niet mogelijk om zijn woorden tot realiteit te laten worden. ‘Doei pap, tot volgende week,’ roept zij dan ook haar vertrouwde afscheid, ondanks zijn woorden, maar dit keer lijkt ze toch minder overtuigd dan anders. Op de een of andere manier is ze gespannen en maakt zich als een struisvogel uit de voeten, zonder om te kijken, zodat hij voor eeuwig voort zal leven.

Cees

Het gesprek stokt ineens, Merel verstrakt en staat op; haar beurt. Olivier loopt met een bedrukt gezicht naar ons toe, en passant wisselen ze als voetballers, in het voorbijgaan een bemoedigend knijpende hand op elkaars schouder, ‘goed gespeeld’ op de lippen.

Olivier lijkt opgelucht, gaat zitten en neemt een slok van zijn terneergeslagen biertje. Zo’n bezoek aan de sterfelijkheid gaat je niet in je koude kleren zitten en je krijgt er blijkbaar ook dorst van. Ik weet niet wat Olivier allemaal aan ons vertelt, maar mama zuigt werkelijk alles uit hem, elk woord dat hij

opgeeft wil ze proeven, erop sabbelen als een toverbal, om alle kleuren die het in zich heeft bloot te leggen, in een poging mijn vader zo lang mogelijk levend te houden, desnoods in ons.

Ik zit met een geïnteresseerde blik op mijn gezicht te luisteren, maar er komt geen syllabe binnen. Zo dadelijk ben ik aan de beurt, dat is mijn laatste kans. Alleen al die gedachte verlamt mijn hele lijf, mijn hart klopt niet alleen in mij keel, nee, mijn hele lichaam trekt samen als een grote pulserende slagader. Mijn mond voelt droog, mijn tong plakt als een hostie tegen mijn verhemelte, als een sandwich tussen onder- en bovenkaak. Mijn glas bier, voor me op tafel, al jaren mijn redding geweest, lonkt en biedt zich verleidelijk aan.

Mijn hand zoekt uit gewoonte contact, oude vrienden; samen bereiken ze mijn lippen, die ik als een pleister van elkaar trek. Ik sluit mijn ogen en neem een slok. Mijn tong wordt losgeweekt en krijgt, spartelend als een vis, zijn beweeglijkheid terug. Net op tijd, want ik zie Merel alweer terugkomen. Dat is ook snel gegaan. Ik neem nog snel een slok, en nog een, en nog een; neem de flesjes met me mee, als houvast, voor het geval dat.

Van de spanning vergeet ik mijn 'goed gespeeld'-gebaar met Merel, en ga op weg naar mijn vader.

Cees

Ze pakt mijn handje vast en trekt me met zich mee naar binnen, in een poging mijn blik, die gericht is op het punt waar papa en mama met hun auto over het asfalt aan de horizon zijn verdwenen, los te rukken. Ik draai mijn hoofdje en blijf kijken, ook al trekt ze me achter zich aan naar binnen, prattend over pannenkoeken als afleidingsmanoeuvre. Ik hoor haar niet, in trance, vanwege de grote verdwijntruc die ik zojuist gezien heb.

Hoe kan een grote auto met papa en mama in de verte in zo'n klein puntje in de straat verdwijnen? Zouden ze ook de weg terug weten, uit het niets terugkomen en dan weer groter groeien, tot normaal? Mama wel, die weet alles. Van papa weet ik het niet zeker, hij vraagt altijd alles aan mama, hij kan niet eens zijn spullen, die hij zelf heeft weggelegd, terugvinden. Hij wordt dan ook snel boos, alsof zij het expres verstoort heeft. Zo is mama niet hoor.

Het is de eerste keer dat papa en mama samen op vakantie gaan. Ik weet niet wat het betekent, ben al vier, maar heb nog nooit vakantie gehad. Tante Greet, die aan mijn arm staat te trekken, is geen familie. Ze is een oppasmevrouw die zelf geen kinderen heeft; ik wist niet dat dat kon? Ik ken alleen maar

moedervrouwen, die hebben allemaal kinderen. Ze is eigenlijk een huurmoe-der die je moet betalen; voor tien dagen doet ze dan net of ze je moeder is. Ze kan er niet veel van, het is duidelijk dat ze geen echte is.

‘Papa en mama gaan er even tussenuit,’ zegt tante Greet, ‘ze zijn er aan toe.’ Het is de eerste keer dat ik hoor dat iemand ergens aan toe is, ertussenuit, om mij. Dat je vakantie nodig hebt vanwege kinderen, het gedoe. Ik vind het helemaal niet leuk dat ze weg zijn en besluit om voortaan beter mijn best te doen, zodat ze niet weer op vakantie hoeven gaan.

Op de kleuterschool zit ik bij zuster Almera, een non, helemaal in het zwart met een wit kapje om haar gezicht. Ze heeft een vriendelijk gezicht met altijd lachende ogen die worden beschermd door haar brillenglazen. Ze heeft geen benen of voeten, ze glijdt door de klas, het zwarte kleed valt helemaal om haar heen tot op de grond. Soms zie ik alleen maar haar gezicht zonder handen, die verdwenen zijn in de reusachtige mouwen, ze steekt dan tegelij-kertijd haar ene hand in de andere mouw en andersom. Foetsie.

Op donderdagmiddag zweeft zij de klas rond met een groot, blauw, ge-streept schort aan, een grote stofzuiger op wieljes achter zich aan trekkend. Het is poetsmiddag. Ik mag op mijn tafeltje staan terwijl zij bezig is, de klas stilhouden met mijn verhalen. Ik heb geen idee wat ik ga vertellen, waar ik het allemaal vandaan haal. ‘Uit je duim,’ zegt mijn vader; dat zou best kun-nen want ik heb heel lang dag en nacht geduimd. Tot die keer dat ik met mijn vader mee mocht naar het ziekenhuis omdat mijn duim geopereerd moest worden, ontstoken, er bijna afgezogen, zei de dokter. Ik kan het litteken nog zien, anders zou ik denken dat ik dit verhaal ook uit mijn duim gezogen had.

Als ik daar op tafel sta te vertellen is de hele klas stil. Ze hangen aan mijn lippen, wachtend op wat gaat komen. Ik weet zelf ook niet hoe het af zal lopen en ben net zo benieuwd als zij. En Zuster Almera poetst niet erg hard; die is mijn grootste fan, daarna heb ik nooit meer een grotere gehad. Ik heb me later vaak afgevraagd waar dat jongetje met al zijn verhalen is gebleven. Waarom is hij weggegaan en waarnaartoe? Misschien is hij bij zuster Almera gebleven?

Opgroeien is helemaal niet makkelijk. Groeien mag dan vanzelf gaan, een kwestie van eten en drinken, je bordje leeg, volgens mama, maar opgroeien is meer, daar moet je je hoofd bij houden, nadenken over wat je doet, op-letten wat anderen doen en vinden, alles volgens de regels. In het kinderspel ontstaan de regels vanzelf. Die hoef ik niet te bedenken, die zijn juist een on-derdeel van het spel met de spelers van het moment. Ze groeien mee zodat het spel gespeeld kan worden in alle facetten van plezier, slimheid, behendig-

heid, geluk, fantasie en bovenal samen. Liggend in het koele, vochtige gras, kriebelend op onze blote jongensbenen, geurend, op een landerige middag, terwijl we op onze rug naar de wolken boven ons kijken, die als voorbeeld langs de hemel denderen, steeds van vorm veranderend, elkaar inhalen om zich dan weer te verstoppen in het niets, om even later verderop weer op te duiken, lachend in de zon.

Als de zon zijn glans verliest van goud naar oranje is het de hoogste tijd om op huis aan te gaan. Het spel is heerlijk geweest, ik gloei nog na van de opwindende spanning, als altijd ging ik er volledig in op, was de indiaan die we bedachten de natuurmens met zijn onbegrensde mogelijkheden, de held en winnaar van het spel.

Bij elke stap die ik zet, dichterbij huis, verandert de fantasiewereld om me heen; de spanning voel ik langzaam oplopen terwijl ik afdaal, de regels van de grote mensen roeren hun boze tongen. ‘Waar kom je zo laat vandaan? Je broek, kijk nou toch eens, er zit een scheur in, en helemaal vol met modder. Verdomme, die heb je pas een paar weken. Ik kan jou ook nooit iets nieuws geven zonder dat je het meteen weer kapotmaakt,’ hoor ik mijn moeder al mopperen.

Ik kijk naar beneden. De scheur, een open mond die mijn knie blootlegt als een beslagen tong, kan ik niet ontkennen en ook de modder laat zich niet verstoppen. Maar het spel was zo fijn; we hebben gewonnen, mam, de cowboys hadden geen schijn van kans om onze hut te veroveren. Waarom kunnen grote mensen mijn succes niet zien. Er wordt nooit gevraagd of ik het leuk heb gehad en met wie ik speelde, over mijn onverschrokken aanval tegen de overmacht van Janneke, Theo, Geert en Bart; het gaat altijd over die ene scheur of de tijd. Ik zeg er toch ook niets van als zij de halve dag in bed blijven en met stinkende adem opstaan, sacherijzig de hele dag lang, terwijl ik niet heb kunnen slapen van hun geschreeuw, elke avond weer. Ik ben nu al wijzer dan papa en mama, ik zwijg en onderga in stilte.

Tegen de tijd dat ik thuis ben, is er weinig meer over van mijn heldenstatus uit het spel. Stapje voor stapje, veertje voor veertje heb ik mijn indianentooi kaalgeplukt, vervangen door het pantser gesmeed uit venijn, vol verwijten. De felle woorden die als een mitrailleur op mij worden afgeschoten kunnen mij niet langer raken.

Verwonden, ja, dat wel, daar heb ik nog geen antwoord op, dat moet ik nog leren. Onkwetsbaar worden als Achilles; ik ben nu nog te veel hiel.

Cees

Elke zondagochtend sta ik vroeg op en loop in pyjama zachtjes naar beneden. De lucht van sigaretten na een nacht doorhalen, hangt als een nevel op de begane grond. Als ik de trap afloop word ik er door omspoeld, verdronken.

Ik neem een hap lucht voor ik verder afdaal, om voldoende zuurstof vast te houden tot mijn longen gewend zijn aan onze huiselijke smog. Mijn ouders zijn straffe rokers heb ik ze wel eens horen zeggen. Ik weet niet waarvoor ze die straf verdiend hebben, het moet wel erg zijn als je steeds iets in de brand moet steken om het daarna in te ademen, je longen te vernietigen. Ik hoef gelukkig alleen maar de lucht die ze terug blazen in te ademen, en dat vind ik al vies. Kun je nagaan hoe dat voor hen moet zijn. Op mijn vraag of zij het lekker vinden, zeggen ze dat ik nog een kind ben die dat niet kan begrijpen. Ze proberen me dan omzichtig uit te leggen dat ze wel willen maar niet kunnen stoppen. ‘Waarom niet? Daarom niet,’ gevolgd door een aantal redenen die ik niet goed kan volgen, want ik ben nog maar een kind.

Door vroeg op te staan, probeer ik ze te helpen. Ik vind het fijn om hun te verrassen door de kamer op te ruimen, de asbakken te legen, te stofzuigen, de lege flessen en glazen op te ruimen en de deuren naar buiten te openen om frisse lucht binnen te laten. Dat laatste doe ik altijd het eerste, ook voor mezelf. Ik weet dat mijn moeder het heerlijk vindt om ontbijt op bed te krijgen. Na zo’n avond. Dus heb ik dat ook in mijn takenpakket opgenomen.

Ik rooster boterhammen, die ik vervolgens zo doormidden snijd dat er twee driehoeken ontstaan, dat vind ik wel chic staan. Ik kook twee eieren op de klok, die ik kan lezen, en pers sinaasappelsap met een handpersje van Tomado. Dat vind ik het lastigste. Ik heb maar kleine handen, waardoor ik veel sinaasappelen nodig heb om een glas te vullen. Ik kan er maar weinig sap uit persen. Mijn vader heeft kolenschoppen zegt mijn moeder. Voor hem is het niet moeilijk om er later nog eens zoveel sap uit te knijpen. Daarom laat ik de resten sinaasappel op een bord liggen. Weggooien is een zonde volgens mama.

Als ik de servetjes, die altijd gebruikt worden voor het bezoek, onder het bord heb gelegd, loop ik balancerend de trap op en klop op hun slaapkamerdeur. Die is meestal van binnen afgesloten. Ik weet niet waarom dat is, het voelt wel vreemd dat ik niet zomaar binnen kan lopen. Misschien hebben ze toch iets te verbergen?

Ik sta voor de deur tot ik het slot open hoor draaien, als ik wankelend binnenkom liggen ze allebei alweer in bed zodat ik nooit weet wie het slot

ontgrendeld heeft. Een eerdere ervaring had me geleerd dat ik 's morgens niet te vroeg moet komen, want dan kan de verrassing zomaar verkeerd vallen. Ik weet niet wat tijd met een geslaagde verrassing te maken heeft, maar toen ik op die bewuste zondagochtend om halfacht met mijn handen vol afgesnauwd werd, had ik dat snel geleerd, voor de rest van mijn leven. Eerst kloppen, nooit binnenkomen zonder te vragen. Dat was ook niet meer nodig, want na die ene keer is de deur voortaan gesloten.

Ja, vandaag heb ik geluk, de stemming zit er goed in en mijn moeder is blij. Mijn vader is ook wakker en ligt met zijn ene arm onder zijn hoofd en in de andere hand heeft hij zijn sigaret, die als een rokende vinger een extra deel van zijn lichaam lijkt te zijn geworden. Hij kijkt naar het plafond, waar hij de kringetjes naartoe blaast. Er komt er nooit een aan, voor die tijd zijn ze al lang uiteen geblazen door zijn rochelende hoest. Ik vind mijn vader wel stoer zoals hij daar in het halfdonker in zijn eentje bij mijn moeder ligt, hoestend met die rokende arm onder zijn hoofd. Hij kijkt alleen maar en zegt niets.

Mijn moeder: 'Ha, lekker jongen, wat verwen je ons weer vandaag.' Ik groei van trots en waan me een tovenaar van geluk, mijn mama stralend en papa rokend. Het belooft een mooie dag te worden.

Ik mag op bed komen zitten. Ik houd dat nooit lang vol, het is er warm en de geuren van hun lichamen vermengd met sigaret en dat andere hebben iets benauwends. Toen ik nog klein was en de deur nog niet op slot zat, vond ik het wel fijn als ik 's nachts eng gedroomd had om tussen hen in te liggen, al was de geur toen ook al een spelbreker. De hunkering naar warmte overheerste toen nog, dat maakte dat ik het toen ook langer vol kon houden.

Ik ga weer terug naar beneden om de kamer extra gezellig te maken, zonder te weten hoe dat er precies uitziet. Ik ken alleen maar het woord 'opruimen' voor gezellig maken. Ik probeer altijd goed op hen te letten om te leren hoe gezellig eruitziet. Zodat ik het voor hen kan namaken.

De dag is nu in ieder geval goed begonnen. Ik hoop dat het me lukt om het zo te houden.

Olivier en Merel hebben minder op met al mijn gedoe, denk ik. We praten er nooit over.

We zijn erg gelukkig met elkaar. Vandaag.

Bas

Ik denk dat het na het overlijden van mijn vader is begonnen dat mijn moeder doorsloeg in haar compensatiedrang, door zowel vader als moeder in één te willen zijn. Met misplaatste mannenlogica mept ze met een riet haar vrouwelijkheid op mijn billen aan stukken.

Als enige man in huis ben ik een vreemde uit het verleden, waarop ze haar frustratie van verloren liefde botviert. De vernedering, mijn broek op mijn enkels, open en bloot, doet meer pijn dan alle slagen van mijn leven. ‘Papa, waarom heb je mij verlaten, waarom heb je mij alleen gelaten?’ Ik zak met zuigende geluidjes dieper en dieper in het moeras van mijn gemoed. Maar het zal nooit helemaal verteren.

Ik leer de pijn verdragen, gun mijn moeder geen moment mijn zwakte, verbijt elke uiting van gevoel. Geen klacht verlaat ooit mijn lippen. Ik heb niet door dat de slagen nooit voor mij bedoeld zijn geweest, maar voor de man die haar heeft verlaten, het noodlot, de wereld. Het resultaat is er niet minder om, met elke klap wordt mijn gevoel als een wig tussen mijn vader en mij gedreven.

Mijn verdriet en het gemis verworden meer en meer tot boosheid op mijn vader; dat hij mij niet heeft beschermd, mij in de steek liet, conducteur zonder machinist.

Ik groei op als een kokosnoot – hard van buiten, zacht en vloeibaar van binnen, zonder machete niet toegankelijk – in een gezin zonder vader, met enkel gewonde vrouwen om me heen. Mijn moeder, op jonge leeftijd weduwe geworden, heeft zich nooit meer opengesteld voor een nieuwe liefde. Ze is een dominante, rijzige vrouw, die de strijd voert tegen de liefde die haar zo vroeg is ontvallen. Een verloren liefde die ze koestert door een muur te metselen, ondoordringbaar, waardoor ze ook haar liefde niet aan ons kan geven. De gemaakte kilheid die ze daardoor om zich heen draagt, wordt nog eens benadrukt door de inspanning die het haar kost om deze vesting te verdedigen. Haar fysieke omvang neemt daardoor enorme proporties aan. Wat goed te begrijpen is als je de geneugten van het leven als troost opslokt en niet meer los kan laten. Ze sterft aan overgewicht, maar de echte diagnose was natuurlijk al bij het overlijden van mijn vader te vinden. ‘Bezweken onder de last van ingehouden liefde’, zou een passende graftekst zijn geweest. Haar verdriet, zelfmedelijden en wrok tegen alles wat liefde heet, gaf haar de kracht om het in haar eentje nog 48 jaar vol te houden; de vrouw die zij ooit in haar jeugd geweest is, was al lang geleden begraven!

Ik ben het product van gebrek aan liefde. Niet dat de liefde er niet is, nee, deze zit als een oliebron op Antarctica diep weggestopt en is alleen zichtbaar als keiharde, gestolde magma aan de buitenkant. Ik kan me mijn vader nauwelijks meer herinneren. Ik ben gehersenspoeld, gecensureerd, mijn vader is systematisch uit mijn lijf verwijderd, hoewel nimmer vernietigd.

De keren dat ik aan tafel met mijn arm onder mijn hoofd mijn bord leeg probeer te eten, zoals ik hem dat vaak had zien doen, of buiten in de regen eenzaam aan onze trein wil werken, maakt dat mijn moeder furieus en sleurt ze me mee naar haar kamer, waar ik onder stille dreiging mijn broek moet laten zakken, terwijl zij stram in de houding met een gezicht als een masker zonder emotie wacht met het riet in haar hand.

Me niet bewust van wat ik heb misdaan, kijk ik naar het gezicht zonder gevoel, vol haat; maar tegen wie? Zo erg kunnen mijn zonden toch niet zijn geweest? Ik moet meetellen, het waren er altijd zes, voor de jaren dat ik me mijn vader kan herinneren. De gedachte aan hem maakt dat ik het kan volhouden. Niet de fysieke pijn is het ergst, want die gaat wel weer over; het is het gevoel van machteloosheid, overgeleverd zijn aan de willekeur, rechteloos geofferd, voor een ander, door een ander.

Haar onberekenbare gedrag kan geen groter contrast zijn met de periode dat mijn vader nog leefde en waarin wij meegenoten van de liefde die toen vanzelfsprekend was geweest.

Mijn moeder, zo jong nog, bleef achter met een gezin op drift, dat vocht om die verloren liefde terug te vinden. We konden niet weten dat liefde gevoeld wordt met liefde, dat ze anders versterft tot het enkel nog maar een gevoel van heimwee is, verzuurt. Het beeld van wat verloren is, kan nooit groter worden dan de vergane werkelijkheid zelf, zodat elke nieuwe ervaring, het daar tegen af zal leggen.

Door het vroege overlijden van mijn vader is ons gezin aangewezen op de hulp van zijn familie van aanzien, die er een dagtaak van maken om dat zo te houden.

Mijn moeder, Greet en Sjaan en ikzelf passen niet erg in dat plaatje van koude kak. Op de dagen dat wij daar op bezoek mogen komen, stijfes op de thee, wordt ons zonder woorden duidelijk gemaakt wat onze plaats is; dat er weinig ruimte is om een rol van betekenis in de familie te spelen. Het mag duidelijk zijn dat wij van de 'arme' tak zijn. Er valt voor de op uiterlijke schijn gerichte familie niet met ons te pronken, we dienen alleen als dankbaar gespreksonderwerp over zoveel pech, zoveel kracht om alleen door te gaan en

evenzoveel onbegrip over onze uitzichtloze toekomst. Kortom: het is een plicht die steeds minder vaak wordt gevoeld, tot we slechts nog op afstand gevolgd worden, er op vertrouwend dat we niet te veel last zullen veroorzaken, zeker geen klad zullen werpen op het smetteloos grauwe familieblazoën.

De clan, waar uiterlijk vertoon hoger aanzien heeft dan de innerlijke waardigheid, houdt zo de vinger aan de pols, en wel dusdanig strak dat er geen beweging mogelijk is, zodat alles blijft zoals het is.

In deze beperkte ruimte groei ik op, als een blonde, teruggetrokken jongen, van jongs af aan vertrouwd met de verdwenen man zonder woorden, het beeld dat ik heb van mijn vader. Echte mannen praten niet, sterker nog, ze zijn er niet. Dat ik papa, mijn onbereikbare idool, diep verborgen met me meedraag is ook voor mij een verborgen geheim. Ondanks zijn roemloze aftocht na een ziekte kan ik nooit groter worden dan hij ooit geweest is en blijft het bij een onvervulbaar verlangen verpakt in haat.

Ik vermoed nog niet dat mijn vader al in mij zit.

Ik hoef hem alleen maar in mezelf te herkennen, maar de striemen op mijn billen worden de tralies waarachter mijn gevoel voor hem veilig is opgesloten.

Van de ene dag op de andere houden de klappen op, mijn stem, de baard en de haargroei aan de onderkant zijn de symptomen van de verandering. Mijn moeders houding blijft autoritair, terwijl er een nieuw soort fysieke afstand ontstaat, langer dan het riet kan overbruggen. Deze bevrijdt mij van de tucht die ik levenslang zal blijven voelen, wil voelen. Het is het enige dat me nog doet denken aan hem, mijn vader.

Inmiddels heb ik geleerd hoe ik aan de nukken van mijn moeder kan ontsnappen, ingetogenheid en zo min mogelijk vertoon van ego zijn de sleutelwoorden die daarbij horen.

Opgesloten in mijn kamertje zit ik gebogen boven de postzegels die voor me op mijn bureaublad op een hoop liggen, met om me heen de boeken waar de afbeelding van de zegel als een blanco kruiswoordpuzzel uitnodigend staat afgebeeld. Ik hoef enkel met mijn pincet de juiste zegel uit de berg voor me op te vissen, om deze op de juiste plaats te plakken. Het verzamelen van postzegels en het ordenen op basis van het land van herkomst, van beroep, sport, op vorm en kleur, komt voort uit mijn behoefte om ergens bij te horen. Net als ik hebben ook zij het verlangen om compleet gemaakt te worden, tot één geheel, een serie, bingo. Het bepaalt immers hun waarde. Het gemis van een zegel in een reeks voelt als het gemis in mezelf.

Het geeft structuur aan mijn wereld door ze in mijn boek te plakken. Ik

proef de slijmerige smaak van slakken spoor als ik de achterkant van de zegel vermeng met mijn speeksel om de kleefkracht van de gom te activeren.

Het postzegelboek is het symbool van het verhaal van mijn eigen leven, een verzameling van bijzondere plaatjes, pas waardevol als de serie compleet is. Tot die tijd is het een zoektocht om de ontbrekende zegel te vinden om de puzzel compleet te maken tot het laatste ontbrekende stukje. Dan pas is het klaar, één geheel, het ontbrekende stukje niet langer het gat waarin ik kan verdwijnen.

Later raak ik geobsedeerd door ornithologie. Ik spot vogels. Vanuit mijn kamertje, waar ik me in mijn eigen wereld terugtrek, verschoond van het verbale geweld van de vrouwen met hun onbewuste regeldrang, kijk ik naar de wereld die ik tenminste kan begrijpen. Vogels geven mij een gevoel van vrijheid, zoals zij daar onbezorgd over het gazon wippen. En dan, zonder directe aanleiding, slaan zij ineens hun vleugels uit en kiezen het luchtruim, om later weer op een tak in een boom te landen. Onderwijl kwetteren ze honderduit over hun ervaringen, tot de duisternis zich over hen heen vlijt. *Flying like a bird in the sky*. Hoeveel schrijvers, artiesten en dromers, zoals ik, hebben zich niet laten inspireren door de vlucht van vogels. Het roept een kinderlijk gevoel van vrijheid op, iets wat we allemaal wel zouden willen, zweven in de lucht, als engelen, feeën, alle contact met de werkelijkheid verloren; de wereld onder je te laten, te drijven op de stijgende lucht door de zon verwarmt. Als je je ogen sluit, kan eenieder dit beeld wel voelen, het tovert een glimlach op je gezicht, niet te onderdrukken, want iedereen voelt de energie van dit universele luchtkasteel. Een gevoel wreed verstoord door de aangeleerde nuchterheid die onze zoetste dromen wegwaait als onzin en bedrog. Ontnuchterd, beschaamd soms, landen we weer met beide benen op de grond en blijven zo met lege handen achter. Tot we ons weer, in een moment van 'zwakte' laten meenemen door de verslavende wind van ons verlangen.

Zo kan ik wegvluchten in de dromen die de vogels in zich dragen en groei op in de schaduw van de wereld, waar ik het verzamelen van postzegels, mijn gevoel voor structuur en de drang om dingen compleet te maken afwissel met het dromen en vluchten uit de werkelijkheid, zoals vogels verdwijnen met een klapwiek in de lucht als ze de grond onder hun pootjes niet langer kunnen verdragen.

Later, als ik op mezelf ga wonen, komt de hobby van mijn jeugd weer boven en bouw ik een volière voor mijn parkieten. Ik voel mij verwant met die beestjes, die daar vrolijk achter het ijzeren gordijn van gaas zitten te kwetteren. Ik kan uren kijken naar de gekleurde herrieschoppers, die alleen maar

ophouden met hun gezang als de duisternis invalt of er een doek over de kooi wordt gegooid, waardoor hun ingebouwde dag-nachtritme plotsklaps wordt verstoord. Uren kan ik met een gemengd gevoel van heimwee zitten kijken, genietend van de herinneringen aan de vrije vogels uit mijn jeugd. De enige vrijheid die ik gekend heb.

Tot het moment dat ook die vreedzame wereld voor mijn ogen wordt verstoord door de wet van de natuur, waar het recht van de sterkste verward wordt met de hebzucht van de moordenaar die enkel uit is op het stelen van het leven van de ander. De egomoordenaar, een hele piet, die de eieren van de ander vernietigt en hem zijn toekomst ontnemt, zijn bestaansrecht.

Mijn voorliefde voor de ornithologie wordt bij het zien van deze veldslag die mijn mooiste parkieten het leven kostte, de zinloze moord, als metafoor voor mijn eigen jeugd. De enige dierbare herinnering aan mijn jeugd die ik nu nog kan voelen is op de plaats die mijn moeder er tot in den treuren had ingeramd. De volgende morgen ruim ik de volière op, maak zo een einde aan dit machtsvertoon en streep weer een illusie van mijn toch al slinkende lijstje.

Suzanne

Ik kijk naar het glas dat voor me op tafel staat, symbolisch, een wandelstok voor een kreupele oma; hij geeft me steun en houdt mij op de been. Ik voel me zekerder als hij daar gevuld voor me staat, dat is wel een voorwaarde, anders lukt het mij niet om mijzelf staande te houden in mijn leven. Het is zo tegenstrijdig, het eerste glas helpt mij overeind, de kooi waarin ik mezelf gevangen voel gaat open, dan gebeurt er een hele tijd niets tot er op een bepaald moment een slok de laatste slok is en alle coördinatie uit mijn lichaam verdwenen is. Dan rest mij enkel nog de roemloze afgang van de dronkenlap. Met de overmoed die ik naar binnen drink, lift het venijn in alle hevigheid mee, splijt mijn tong zich als die van een slang en hak ik de betekenis van de woorden doormidden, en breng, onverklaarbaar, onherstelbare wonden toe aan degenen die me juist het meest dierbaar zijn. Vanavond wil ik het niet laten gebeuren en kijk ik over het glas dat ik van tafel heb gepakt naar Bas, die daar in zijn eentje op zijn zij naar ons ligt te kijken.

Het kaarslicht geeft zijn bleke gelaat toch nog wat gloed, zijn ogen lijken als verrekijkers speurend vanuit het lonkende hiernamaals naar ons te kijken. Nog altijd alleen maar oog voor mij, het eiland waar hij zijn hele leven op gewoond heeft als een schipbreukeling, communicerend via de flessenpost die

wij samen dronken; kopje onder, zochten wij avond na avond de juiste woorden, contact, altijd eindigend in een verbaal gevecht vol onbegrip en ruzie, de slaande deur als uitroepteken, nooit een punt.

Ik weet niet meer wanneer het verval begonnen is: met Bregje of al eerder in het verleden? Het ging zo geleidelijk dat het ineens lijkt alsof het er altijd is geweest.

Terwijl ik door het duister van de kamer kijk naar de vlam die zijn gezicht verwarmt, zie ik de Bas uit mijn jeugd weer voor me. De eerste keer dat die donkere, lange jongen, zwijgzaam en stoer, mijn leven binnen fietste. Ik had hem nog nooit eerder gezien en als Mary niet zo hoteldebotel was geweest, zou hij me niet eens zijn opgevallen. Hij reed voorbij zonder ons een blik waardig te gunnen, duidelijker kon hij eigenlijk niet zijn. Het was het begin van een reeks ontmoetingen die gezien de frequentie nauwelijks nog toeval genoemd konden worden. Als bakvis genoot ik van het spel van aandacht met de jongens om me heen. Als nakomertje uit een gezin van acht werd ik altijd geplaagd om mijn uiterlijk, werd dikke Bertha genoemd. Inmiddels was ik uitgroeid van een lelijk eendje tot een jonge zwaan. Mijn spontane karakter had mij door mijn jongste jeugd geloodst.

Mijn vader was al jong gestorven waardoor mijn moeder het gezin van acht draaiende moest zien te houden. Erg bewust heb ik het allemaal niet meegemaakt, want met zeven broers en zussen boven me kreeg ik er evenzoveel vaders en moeders bij toen papa stierf. Zij projecteerden hun verdriet op mij om zo zelf het gemis minder te hoeven voelen. Ik had mijn handen vol om me staande te houden in deze verstikkende groepsknuffel, waardoor het rouwen me onmogelijk werd gemaakt. Als bij toverslag was hij, mijn vader, verdwenen zonder dat ik hem had kunnen missen. Dat kwam pas later, toen mijn broers zelf vriendinnen kregen en een voor een het huis verlieten, mij achterlatend alleen met moeder. In deze leegte had ik nog steeds niet door wat ik miste, ik was als bakvis zo bezig met de wereld buiten mezelf.

De basis voor een gevoel van weemoed, dat ik iets gemist zou kunnen hebben, werd me voor het eerst duidelijk door de gesprekken met mijn moeder. Toen ik als opgroeiende puber steeds vaker met haar alleen was en geconfronteerd werd met haar opwellende verdriet. Ik had er nooit bij stilgestaan dat ook zij kwetsbaar zou kunnen zijn, die alleskunner. Ze was altijd zo druk bezig dat ik niet door had dat het als camouflage diende voor een leeg en verlaten leven. Ik hoorde het nu zo duidelijk doorklinken in de verhalen, als ze zo over mijn vader vertelde. De weerklank zou de rest van mijn leven als een treurige

melodie klinken, resonerend in mijn buik, een zwakke plek in mijn gestel die steeds opnieuw opspeelt als de druk in mijn leven te hoog oploopt. Pas veel later zag ik de last die zij had moeten dragen, nauwelijks tijd en ruimte om te rouwen, de trein van het opgroeiende gezin zat bomvol en moest blijven rijden, tot iedereen op zijn bestemming zou zijn, haar uitgewoond en afgestorven achterlatend op het perron voor een leven alleen.

Nu de reizigers zijn uitgestapt en de trein niet langer bemand is, stilstaat, uitgerangeerd, komt pas het besef, wat een inspanning het voor haar moet zijn geweest om de locomotief van de vooruitgang op stoom te houden toen haar machinist er niet meer was. Samen met mijn moeder, de gastvrouw met de hapjes en de drankjes, immer de juiste woorden, inspirerend met haar lach en haar aanstekelijke enthousiasme, altijd gezellig, overal het gat in ziend, zat ik avond aan avond alleen.

Voor het eerst van mijn leven had ik haar zo vaak voor mezelf, mijn lieve, lieve moeder, de gangmaker op familieavonden, eeuwig jong, was nu een vriendin, een moeder waarmee ik over vrouwendingen kon praten: mijn onzekerheid over mijn gewichtige figuur, de omvang van mijn borsten die mijn lichaam domineerden, de menstruatie die telkens weer terugkwam, het buikgevoel met jongens. Moeder overbrugde telkens moeiteloos een generatie en genoot samen met mij; als een volwassen bakvis, flirtend, genietend, haalde zij haar eigen herinneringen in het heden.

De eerste keer dat Bas bij ons thuis kwam, had hij zich goed staande gehouden in het verbale geweld van mijn broers en zussen, gesteund door mijn moeder, die na de eerste ontmoeting meteen al een zwak had voor hem. Zij had de gave om het beste in een ander te zien, waardoor diegene het ook in zichzelf kon voelen. Bas was niet gewend aan zoveel steun en waardering, smolt vanbuiten, maar vanbinnen bleef hij op zijn hoede. Ik was zo trots op mijn zwijgzame rots in de branding, de eerste echte man in mijn leven, dat ik niet in de gaten had dat dit zwijgen het gevolg was van jarenlange kastijding, dat de woorden zonder geluid tot in zijn ziel geheid waren, tot een fundament diep in de modder van zijn jeugd waar hij niet meer bij kon komen. Als bij het bergen van een gezonken schip diep onder het wateroppervlak moest ik lettertje voor lettertje, botje voor botje opduiken, op het droge brengen, om alles samen tot een begrijpelijk geheel te maken, het skelet stukje voor stukje opnieuw tot leven wekken, om los te komen van datgene waarvan alleen de dood je scheidt.

Voordat ik hiertoe in staat was had het leven mij allang weer in een nieuwe

houdgreep genomen en lag ik kloppend op de mat.

De eerste kus na weken van omtrekkende bewegingen, zorgde meer voor een gevoel van h  h  , eindelijk, dan het ultieme genot zoals in boeken beschreven. Zijn lippen waren ruw, daarboven met donzig haar bedekt, strak op mijn lippen gedrukt gingen ze opeens zomaar open. Zijn tong drong als een glibberige aal naar binnen op zoek naar... geen idee wat? Automatisch duwde ik terug om hem de weg te versperren, wat blijkbaar de bedoeling was, een duel van nieuwsgierig aftasten, genieten tot genot; afgeleid door zijn handen die net als zijn tong op ontdekkingstocht gingen, mijn blouse opstropend. Zijn vingers die als een octopus over mijn rug, onder mijn oksel door naar voren slopen om mijn borsten te bezoeken, die zich verontwaardigd oprichten en genoten van zoveel onverwachte aandacht. Deze lieten zich wegen en vormen door zijn handen, priemend ondeugend, vol overgave.

Ik smolt in mijn kruis, vochtig, werd opnieuw vrouw maar nu anders, geen pijn maar kriebels van genot die ik niet kende. Bas duwde zijn onderlichaam tegen mijn heup, hard als een aansteker in zijn broekzak. Bas rookte niet. Het was anders. Ik kon niet langer denken, werd van alle kanten aangevallen, tong, handen, hardheid; ik had mezelf niet langer in de hand, ik was in de zijne. Ga door, houd op, ga door. Bas stopte, trok zijn tong als een stop uit mijn mond, de lucht liep uit me weg terwijl ik met gesloten ogen stond na te hijgen en opende mijn ogen. Bas was teruggestapt, beschaamd stamelde hij of het fijn was geweest? Ik wist niet dat we al klaar waren, keek hem vragend aan.

De betovering leek verbroken, zijn broek was vochtig. Blijkbaar hadden mannen dat ook, net als wij vrouwen?

Lang duurde het afscheid niet, hij draaide zich om. ‘Zie je morgen op school,’ was het laatste dat hij zei, en ik keek zijn fietsende rug meewarig na. Ik had geen idee of ik het nu gedaan had? Was het goed of had ik iets fout gedaan? Was dit nou waar zoveel over gesproken werd of was er nog meer? Het was in ieder geval anders geweest dan dat wat ik vergeten wilde.

Terwijl ik hier zo in het schemerdonker met de kinderen zit, voel ik me sterker dan ooit. Dat is echt wel eens anders geweest. Ik ben blij dat ik terug ben. Zonder Bas was het me nooit gelukt te leven met de twijfel, mijn gevoel van schuld en falen. En nu ligt hij daar in zijn uppie, aan de andere kant van de kamer in het flakkerende kaarslicht, een neon van het naderende afscheid, met grote ogen, op zijn zij. Ik zie de strijd, de pijn, mijn lieve man zonder woorden. Heb ik wel genoeg van hem gehouden? Heb ik hem dat wel vaak

genoeg gezegd?

Ik zie hem heus wel naar me kijken. Vanaf het moment dat hij op die grote fiets voorbijkwam, die knappe zwijgzame jongen met zijn zwarte, naar achter gekamde haren, heb ik een antenne die blijvend op hem is gericht, elk signaal wordt opgevangen.

Het was toen ook geen toeval geweest dat ik hem vanaf dat moment steeds voorbij zag fietsen. Op school was hij me nooit eerder opgevallen, terwijl ik hem nu soms meerdere keren op een dag buiten adem voorbij zag komen.

Verstappen was zijn achternaam, aldus één van mijn vriendinnen, 'en hij gaat met niemand,' voegde ze er quasinonchalant aan toe, terwijl ze met een veelzeggend schuin oog aankeek. Ik veinsde desinteresse, maar dronk de mededeling gulzig naar binnen, woog onbewust mijn kansen.

De eerste bommen die op Rotterdam vielen hadden niet zoveel impact als de mededeling dat Bas naar Duitsland moest. De bezetter had ons leven langzaam maar zeker overgenomen als een parasiet die symbiose veinst. Het ging zo geleidelijk, bijna lieflijk ongemerkt.

Eerst waren we opgelucht dat de bombardementen verstomden. We werden geïmponeerd door 'de Duitser' die met zijn tanks over onze wegen het land binnenreed op weg naar de kust, die blijkbaar grote aantrekkingskracht op hen had.

'De Duitser' verspreidde zich zo geleidelijk over het land dat we niet meteen in de gaten hadden dat ze selectief te werk gingen, volgens plan de belangrijkste posities bezetten. Die plaatsen waren voor ons gewone mensen niet direct toegankelijk, buiten beeld; het leek alsof alles weer normaal was geworden, als een griepje dat zonder uit te zieken na enkele dagen over lijkt gegaan, terwijl het in de diepte langzaam doorzeurt.

Dat een Duitser altijd tot de laatste minuut voor de winst speelt, konden we toen nog niet weten, ook dat zouden we snel leren om nooit meer te vergeten.

Het leven om ons heen werd krapper, de speelruimte kleiner. Niet dat ik daar als jonge volwassene last van had, voor mij werd de wereld juist alleen maar groter, meer dan ik tot dusverre had gehad.

Nee, ik merkte aan mijn moeder en mijn oudere broers hoe de spanning toenam. Het eten werd schaarser, het leven op straat gaf meer regels, gele sterren op de kleding in plaats van aan de donkere hemel, mensen op transport, overal angst voelbaar in de lucht. Uiteindelijk was het toch pas het bericht dat Bas naar Duitsland moest om te werken voor de bezetter waardoor mijn ogen werden geopend. Ik ontwaakte uit een meisjesdroom en zag dat de we-

reld al langer was veranderd.

Ineens werd ook ik deel van de oorlog, ontzet, niet langer onschuldig, nu raakte het mij echt. Ik kon niet langer beweren dat ik het niet wist. De mededeling sloeg in als een bom die ik neutraliseerde met de aandacht van de achtergebleven jongens om me heen. Ik verdoofde de pijn tot ik me Bas enkel nog herinnerde op de momenten dat ik zijn brieven, die door het geklepper van de brievenbus werden aangekondigd, in het licht van mijn bedlampje las voor het slapengaan. Ik was trots op mijn verre vriend die mij zelfs vanuit Duitsland nog wist te vinden. De woorden van liefde verslond ik als een boek uit de Bouquetreeks, steeds opnieuw als ik me eenzaam voelde, zonder te beseffen dat ik daarin zelf de hoofdpersoon was.

Het leven zonder hem wende, zoals alle pijn heelt tot gewenning, maar nooit helemaal geneest.

Het einde van de oorlog naderde, de radio die ons jarenlang verslag deed, ons moed insprak en het moreel hooghield, werd steeds enthousiaster, zodat we geloofden dat het nu wel eens werkelijkheid zou kunnen worden met die vrede. Ik kon de radio nog steeds niet echt serieus nemen, niet los zien van de feuilletons en hoorspelen waar ik na het eten met moeder naar luisterde. Realistisch maar niet de werkelijkheid.

Ons gezin was uitgevlogen, niet langer passend in het nest. Moeder en ik hadden het rijk alleen, alle aandacht was nu voor mij. Ik miste de vrolijkheid, het rumoer waarin ik me tot nu toe had kunnen verstoppen. Meer en meer groeide er iets in mij wat er niet mocht zijn, waar ik maar geen grip op leek te krijgen. Hoe meer ik mijn best deed, hoe krampachtiger ik werd. Er groeide een onzekerheid in mij die ik niet kende, als een vreemde die bezit nam van mijn lichaam, mijn denken, mijn leven. Een vreemdeling die verdwaald is zeker aan wie ik de naam niet kan vragen, speelde voortdurend als een deuntje door mijn hoofd, zonder dat ik snapte wat ermee bedoeld werd.

Ik ontgroeide het onschuldige meisje met haar vlechtjes en werd meer en meer vrouw, worstelend met mijn uiterlijk. Aan de ene kant verloor ik mijn meisjesachtige molligheid, aan de andere kant kreeg ik er vormen bij die mij onzeker maakten. Ik was bang dat het nooit zou stoppen tot ik van lelijk eendje uitgroeide tot een volwassen vrouw, maar er waren veel lieve woordjes voor nodig geweest voordat ik dat ook zelf kon voelen, en als ik in de spiegel keek lukte het mij nooit om te kijken als een man, hongerig en vol bewondering. Wat zagen zij toch dat ik niet zag?

Tot overmaat van ramp verloor ik juist nu de mist van mijn adolescentie begon op te trekken en mijn zelfvertrouwen als een ontluikend sneeuwkllokje zijn kopje boven de grond uitstak, de laatste wortel die mijn bestaan rechtvaardigde. Mijn moeder was de laatste die vertrok; ze overleed zittend in haar stoel, na een gezellige avond waarop de familie aanwezig was geweest, alsof het zo hoorde, stiekem, alsof ze in slaap was gevallen. Vredig, voldaan, morsdood.

Er volgde een invasie van broers en zussen die even hun eigen nest verlieten om het heimwee van hun jeugd uit te huilen. Opnieuw stond ik alleen met mijn verdriet, speelde een rol op hun projectiescherm, moest het doen met de clichés van: 'Sterkte en je kan altijd bij ons terecht als er iets is.' Ze beseften niet dat er voor mij geen 'iets' meer was. Na afloop gooiden zij de deur van hun jeugd achter zich dicht, met weemoed maar ook als een afgerond geheel, terug naar hun toekomst, opgeslokt door de zorgen van hun eigen kinderen, hun huis en hun baan, alles al op de rit terwijl ik achter diezelfde deur opgesloten achterbleef. Alleen.

Ik zie haar nog voor me, te midden van haar gezin met haar ondeugend spottende lach op haar gezicht. Alsof ze je door had, het tegen niemand zou vertellen, onder één hoedje, alleen die guitige blik al was voldoende om je te laten zien dat je gehoord werd.

Ik kan en wil helemaal geen afscheid nemen, wil niet alleen zijn, papa heb ik al nauwelijks gekend, te jong om het te beseffen, en nu is moeder me ook nog afgenomen; het enige wat ik nog heb is een herinnering, oneindig veel verdriet en een gemis, te diep om te kunnen voelen. Mijn emoties komen handen te kort en grijpen in het niets, er is ook helemaal niets waar ik me nog aan vast kan houden, het ontglipt me, vluchtig als de wind, niet te bevatten. Ik buitel zonder te vallen, wil van alles voelen maar het lukt niet, sla mijn hoofd tegen de deur om mijn pijn een gezicht te geven, nog eens en nog eens, tot bloedens toe.

De deur blijft gesloten. Platgeslagen laat ik me als een smeltende sneeuwbal naar beneden glijden tot ik in mijn plas van tranen op de grond zink. Wegzakkend in een nachtmerrieachtige droom, waarin ik midden in een woestijn kringetjes loop, groter en groter; vogels die nog grotere kringen draaien en van mij hun bull's eye maken, wachtend tot ik stilval. In de verte zie ik de fata morgana van mijn moeder tegen de nevel van mijn vader. Ze lopen in elkaar over tot een tweekoppig monster. Door mijn snelheid vlieg ik uit de bocht en doorbreek mijn cirkel, door de linies, ren met een laatste krachtinspanning naar mijn verbeelding, door een barrière van geluid, om te verdwijnen

in een oorverdovend lawaai dat bonkend overgaat in meedogenloze realiteit.

De deur waartegen ik in slaap ben gevallen en met mijn lichaam blokkeer wordt met geweld opengeduwde, schuift mij als een sneeuwschuiver aan de kant.

Verward kruip ik opzij en als de deur ver genoeg geopend is stapt hij weer mijn wereld binnen.

Droom ik nog of is de nachtmerrie nog niet helemaal ten einde?

Ik kan niet zien wie het is, mijn lichaam herkent hem aan de geur. Die doordringende geur van Old Spice – veel te veel van het goede, zoals alles te veel is aan hem – laat mijn lichaam verstrakken zonder het te begrijpen. Hij is een en al overdaad en daar heeft hij mij ook voor nodig.

Toch heeft het, zelfs op dit moment van opperste ellende, iets vertrouwds, een houvast zoals ook foute dingen vertrouwd aan kunnen voelen.

Hij kijkt me aan met een blik van wanhoop, bezorgd, en die oude blik die er altijd aan voorafgaat.

Ik smelt en verhard tegelijkertijd. Ik begrijp mezelf niet, nu niet, toen niet, nooit niet.

Hij raapt mij bij elkaar voordat ik daar zelf toe in staat ben. Ik laat me in zijn armen naar mijn slaapkamer dragen, weet wat er gaat komen; alles liever dan alleen-zijn, ik geef me aan hem over. Het woord misbruik is te klein voor wat hij lijkt te gaan doen, mijn moeder is nog niet afgekoeld of de gieren rijten het slachtoffer aan stukken voor hun eigen genot. Lichamelijk is het nog te verdragen, alsof ik iets goeds doe, ertoe doe, dat er nog iemand van mij geniet. Innerlijk is het kleine meisje voor de rest van haar leven verminkt en ingemetseld, opgesloten zoals dat in de middeleeuwen gebeurde met vrouwen waarbij de man had gefaald. Het zal haar nooit lukken daaraan te ontsnappen omdat hij expres de deur waardoor ze ooit zou kunnen vluchten achterwege heeft gelaten.

Hij laat een spoor van verwoesting in mij achter, en dat alles voor een vlek van nog geen twee minuten genot. Ik open mijn ogen en ben alleen.

Suzanne

Ik ben pas zeven jaar als mijn vader overlijdt. Mijn moeder komt er ineens alleen voor te staan. Vader laat wel twee goedlopende winkels achter, maar die blijken waardeloos zonder zijn aanwezigheid. Hij was de winkel die op de kleintjes van anderen lette, maar was daarbij wel vergeten om voor zijn

eigen gezin te zorgen. Mijn moeder was niet in staat geweest om naast de zorg voor het gezin van zeven kinderen ook nog eens aandacht te besteden aan zijn werk. Het is dan ook een verrassing voor haar dat er nauwelijks iets over is gebeven van de noeste arbeid van zijn huiselijke afwezigheid nadat de zaken verkocht zijn. De schuldeisers staan in de rij als raven op een blinkerd om de boedel te verdelen, terwijl mijn moeder een leven zonder vader moet compenseren. Ze komt niet eens toe aan eigen rouw en al helemaal niet over het verlies van het bezit van haar man.

Om de gaten in de huishoudbeurs te dichten doet ze wat binnen haar mogelijkheden ligt en verhuurt een kamer, de mooiste van het huis, en wij dikken met z'n allen nog een beetje in om de overgebleven ruimte, als op het strand van Saint-Tropez, tot de millimeter te benutten. Mijnheer Van Drummelen is een vertegenwoordiger die voor Bruynzeel werkt en de hele week van huis is omdat zijn gezin liever in Someren wil blijven wonen en genoeg neemt met hem als weekendvader. Het is een vrolijke prater die we achter zijn rug om voor de gek houden, want met zo'n zachte g kunnen we hem niet serieus nemen. Om beurten moet iemand van ons hem vragen hoe het met hem gaat, terwijl de anderen achter de deur stikken van het lachen om zijn 'Het gaat wel goed, en gij ook?' waarbij de drie g's als een kleverige toffee door zijn mond glijden.

Een mond meer of minder voeden, daar draait mijn moeder haar hand niet voor om, maar als ze zou weten wat kost en inwoning voor hem betekent...

Met zeven paar ogen kijken we elke hap die hij neemt mee naar binnen, maar hij verblijft of verbloost niet, zodat onze pesterijen niet langer leuk zijn en we hem uiteindelijk maar negeren. Dat voor hem daarmee de kous nog niet af is, zal moeder nooit kunnen bevroeden. Ik geloof ook niet dat iemand anders het in de gaten heeft, hoe hij rond zit te gluren en stevast zijn blik bij mij parkeert. In het begin vind ik het wel spannend dat ik de moeite waard ben om te bekijken terwijl er zoveel keuze is, maar uiteindelijk word ik er steeds onrustiger van. Ik probeer aan zijn loensende blik te ontkomen door verder van hem vandaan te gaan zitten, maar Peter, die vier jaar ouder is, wil zijn plaats niet afstaan. Hij ziet het als gezichtsverlies dat zijn kleine zusje hem van zijn plaats verdringt. Totdat ik het uiteindelijk maar opgeef en schuin aan tafel ga zitten met mijn gezicht naar de andere kant gericht en mijn moeder me tot de orde roept: 'Vooruit Suzanne, ga eens een beetje rechtop zitten, je lijkt wel een bootwerker zoals jij daar aan de tafel hangt.'

Ben ik dan de enige die ziet wat er hier aan tafel gebeurt? Ja, het is zo dat

er bij ons niet zoveel gesproken wordt, maar dat we ook blind zijn besef ik nu pas voor het eerst.

Mijn moeder vergoelijkt alles door de zorgen en het geld dat mijnheer Van Drummelen binnenbrengt, zodat ze door de vingers ziet wat niet door de beugel kan, ver van de realiteit.

Hoe vaak ik het toetje ben geweest weet ik niet meer, opeens is het opgehouden, totdat hij een keer met schrammen op zijn gezicht en een blauw oog voorovergebogen aan tafel zat. Mijn broers zwijgend met uitgestreken gezichten, mijn moeder bezorgd informerend naar het ongeluk dat mijnheer van Drummelen was overkomen. Dat is de laatste keer geweest dat hij bij ons aan tafel heeft gezeten. Een andere baan?

De kamer was snel weer verhuurd, opnieuw aan een heer, maar nu een echte en een die veel ouder was. De heer Verhagen at altijd zwijgend zijn bord leeg, waarna hij naar zijn kamer ging. Hij hield niet van toetjes.

Suzanne

Als Bas terug is uit Duitsland, niet langer een lichtblauwe luchtpostenveloppe, weer zijn eigen tekst, moet ik wennen aan de stiltes die om hem heen hangen. Hij praat alsof hij het nog moet opschrijven, overdenken, de woorden op spelfouten controleren, in een enveloppe doen en een postzegel pakken, met zijn tong nat maken om de kleefstof te activeren, naar de brievenbus lopen en door de gleuf van luchtpost duwen, zo lang.

Als de woorden eindelijk komen, klinken ze zo bedachtzaam dat de jus er allang vanaf is. Ik heb allang zelf een smeüiger einde bedacht. Zo ingewikkeld zijn die gedachtes van hem niet. Ik word er ongeduldig van, terwijl ik het in het begin wel bijzonder vond dat stille, ingetogen voor mij alleen. Hij was zo mysterieus serieus, anders stil dan ik thuis gewend was, als een stil water met diepe gronden, alleen het troebel wende nooit.

Daar staat hij dan in zijn soldatenkloffie, stinkend naar vier jaar eenzame onthouding in Duitsland, terwijl ik als geen ander weet wat dat met mannen kan doen. Op het moment dat ik hem weer zie, barst ik in tranen uit, stokstijf aan de grond, voor Bas het signaal om een stap naar mij toe te zetten om als Klein Duimpje de afstand van vier jaar in een keer te overbruggen. Mijn tranen ziet hij als zijn eigen vreugde, blijdschap en gemis. Terwijl woede, frustratie en machteloosheid mijn deel zijn. De omhelzing is zoals het hoort, alleen mist het gevoel van geborgenheid, vol warmte en overgave. Ik kan hem

niet ontvangen en hij die geen vrouwen gewend is, zeker geen huilende, ziet mijn tweestrijd aan als weerstand die veroverd wil worden. Dat het tot een kus komt is meer omdat het zo hoort, een automatisme, net zoals ik later zal ervaren dat ook zijn handen in één beweging steeds opnieuw naar mijn kont gaan, altijd maar weer, waartegen ik me dan weer net zo automatisch verzet.

Lang laat ik onze omhelzing niet duren en ik draai me als een getructe judoka uit zijn liefdevolle wurgklem, om meisjesachtig voor hem uit de kamer in te vlinderen. Mijn moeder laat ons wijselijk begaan. Ook zij wijt mijn afstandelijkheid aan hernieuwde kennismaking. Ongewis dat mijnheer van Drummelen, die voor haar een passant is geweest, voor mij een blijvertje is geworden.

Het is de verdienste van Bas, met zijn eindeloze geduld, dat ik langzaam maar zeker begin te ontdooien, zonder te beseffen waarom ik hem zo op afstand probeer te houden terwijl ik juist zo graag bij hem wil zijn. De woorden 'houden van' krijg ik met nog geen tractor uit mijn mond. Ik zal ook later nooit verder komen dan: 'Ik ook van jou.'

De spaarzame keren dat mijn moeder ons alleen laat in de kamer om een boodschap te gaan doen voor iets wat ze niet echt nodig heeft, geven ons gelegenheid om elkaar verder te verkennen, maar zodra Bas over mijn naakte buik het elastiek van mijn broekje nadert ben ik een toeschouwer die zichzelf in een spiegel op het speelveld ligt te bekijken, als een scheidsrechter met een fluit en een zak vol gele kaarten, loerend op die ene overtreding, niet in het belang van het spel, eenzaam met hem samen.

Ik kan de herinnering aan Old Spice maar niet uit mijn neusgaten verbanen. Bas weet wel van mijn aversie voor bepaalde geuren, zonder te weten dat elke geur die zo indringend riekt een *lookalike* is; maar hij heeft geen idee voor wat?

Het voelt allemaal zo lang geleden, een ander leven, verdrongen. Ik kan niet bevroeden dat het me levenslang in de greep zal hebben. Ik wil zo graag, maar kan de roep om hulp diep in mij, timide als een tochtig windje, nimmer horen. Het is de geur van een vergeten herinnering uit het verleden die zich steeds opnieuw laat gelden. Ik kan alleen maar denken over 'de geur van wat?', terwijl het 'de geur van wie?' moet zijn.

De volgende ochtend, na de onverwachte ontmoeting met de man uit mijn verdrongen droom, ontwaak ik in een kluwen lakens die symbolisch als een slordig noodverband om mijn verwonde lichaam gedrapeerd zijn. Ik ontwik-

kel mezelf door in een pirouette om te rollen en stap uit de klamme lappen om in de douche de sporen van mijn verraad uit te wissen. Terwijl ik me staande houd tegen het water dat me in een draaikolk mee naar beneden wil voeren, geven mijn tranen het op, niet langer in staat om tegen de stroom in te zwemmen, om samen met mijn vloeibare gevoel in het riool te verdrinken, een stinkende herinnering van bedorven lotion achterlatend.

Ik droog mijn huid die als een geschubd pantser aanvoelt. Alsof ik een reinigingsritueel heb doorstaan, kleed ik me aan en doe de kleren die ik gisteren gedragen heb in een vuilniszak, gereed om met het grofvuil mee te geven omdat zelfs het sterkste wasmiddel niet in staat zal zijn deze smet te doen vergeten. Vreemd genoeg heb ik ook een gevoel van opluchting, alsof ik een klus geklaard heb waar ik al jaren tegen op heb gezien, vertrouwd met het idee het nooit te kunnen.

Het is gisterenavond anders geweest, niet langer slachtoffer, niet bij machte. Nee, ik heb het nu bewust laten gebeuren, had hem gepakt omdat ik het nodig had, de aandacht, de warmte, welke en van wie dan ook. Een emotionele erectie die op springen stond, de natuur op zijn loop. De heks in mij liet zich niet langer onderdrukken en haar sardonisch grijns nam bezit van mijn gezicht en mijn wezen, bij het besef dat ik precies gedaan heb met hem wat hij mij ooit heeft aangedaan. Deze keer ben ik het geweest die hem gebruikt heeft, maar nu voor mijn onbewuste behoefte aan wraak. De paniek in zijn ogen toen ik mijn benen om zijn schriële heupen klemde, hem in mij gevangen nam. Ik aan de leiding. Als een klein kind probeerde hij zich jammerend los te rukken, zijn kansen gekeerd, niet langer genietend van de machteloosheid onder hem, kansloos aan mij overgeleverd wrong ik hem leeg, als een oude vrek, op zijn kop hangend, zijn laatste kleingeld uit zijn rimpelige zak. Toen ik verzaagd, hem niet langer nodig hebbend, mijn greep verslapte, wist hij niet hoe snel hij met zijn kleren in zijn handen moest verdwijnen.

Toch zal er veel liefde en jaren vol geduld nodig zijn voordat ik zijn witte kippenkont, die als een witte vlag van overgave wiebelend achter hem aan de kamer ontvluchtte, kan vergeten en de weg vrij is voor een gelijkwaardig intiem contact.

Langzaam maar zeker begin ik aan Bas' aanwezigheid te wennen. Ik ben trots op hem als we hand in hand lopen. Ik kijk of de vriendjes waar ik tijdens zijn afwezigheid mee geflirt heb ons kunnen zien, om vervolgens net te doen alsof ik hun reacties niet opmerk. Op dat soort momenten ben ik extra knuffelig.

Hoe anders als we weer samen zijn, dan verander ik steeds opnieuw in een vesting die ingenomen moet worden, de ophaalbrug omhoog.

Bas blijft zwijgzaam geduldig, als een strateeg, gewend aan weerstand. Hij heeft immers de oorlog meegemaakt, één die vijf jaar geduurd heeft, die vanuit een kansloze positie toch ook gewonnen is. Voor hem is verliezen dan ook geen optie, zodat hij net als toen zijn tijd uitzit. Als een verzetsheld pleegt hij af en toe sabotage in mijn gemoed, waardoor mijn weerstand gebroken wordt, met piepkleine stukjes overgave tot gevolg.

Zo kan het dan toch gebeuren dat na de laatste droombeelden van mijnheer van Drummelen de schellen van mijn ogen gevallen zijn en het voor mij duidelijk wordt wat me in mijn jongste jeugd is aangedaan. Van pure opluchting besluit ik, dat het vanaf nu maar eens afgelopen moet zijn met mijn afweer, waarop het me voor het eerst van mijn leven lukt om in een intiem moment Bas liefdevol aan te randen.

Bas, die tot dit moment de regie van het minnespel heeft gehad, wordt zo overvallen door mijn geile afhankelijkheid dat hij al klaarkomt voordat ik begonnen ben. Onthutst en beschaamd weert hij me af, onderwijl met de andere hand de natte plek in zijn broek bedekkend. Ik begrijp het nu helemaal niet meer. Uren, weken, maanden kom ik handen en voeten tekort om zijn geilheid van me af te houden, en nu ik toegeef wil hij me niet. Verward door mijn eigen opwindning, onhandig met de situatie die voor mij nieuw is, voel ik het gezichtsverlies van zijn afwijzing tot diep in de tunnel die ik speciaal voor hem geopend heb. Hij kan niet beseffen welk een offer dit voor mij is of, beter gezegd, welke zelfoverwinning ervoor nodig is geweest. Hoe moet ik dit Waterloo accepteren en mijn verlies onder ogen zien? Onwetend van het lichaam van een man, doe ik het enige waar ik goed in ben: ik trek me terug, sla zijn excuses en lieve woordjes, die voor mij steeds hypocrieter klinken, terug als een tennisser in haar beste dagen en laat Bas alle hoeken van de baan zien. Lopen zal hij, van links naar rechts; ik mat hem af, tot ik het spel met een gerichte smash uitserveer. De overwinning smaakt bitter, het voelt zo intens alleen. Zo krijgen mijn voorzichtige eerste stapjes in zijn richting het zwaar te verduren en zal ik de volgende keer minder enthousiast te werk gaan. Ik heb geen idee hoe moeilijk het opgroeien naar een volwassen relatie is; denk dat ik als enige in de hele wereld zo aan het knoeien ben. En van Bas word ik ook niet veel wijzer, die heeft zo ontzettend weinig woorden. Als hij die al uitspreekt koester ik ze, zuinig op het spaarzame, zonder naar de inhoud te luisteren, blij met het geluid van aandacht.

Als een trouw huisdier is hij er gewoon altijd, alsof mijn nukken hem niet deren. Ik haal hem aan tot hij loskomt en duw hem dan verontwaardigd van me af als zijn lichaam op me reageert. Ik kijk in zijn treurige ogen, die lijken te begrijpen. Dat maakt me weer razend, dat lijdzame, begripvolle. Hoe kan je hier nou begrip voor hebben? Ik snap het zelf niet eens. Ik reageer me op hem af als een viswijf dat haar koopwaar niet kwijt kan raken. Ik schreeuw de meest onredelijke argumenten naar zijn hoofd, machteloos van woede zonder het te beseffen. Ook hier heeft hij geen woorden voor. Dat zijn nog zijn beste.

Cees

In de verte zie ik hem liggen, een oude man, stervend in het licht van de brandende kaars, voorbode van het vagevuur, een en al oog, zijn gezicht ingevallen en de huid als ingezakt tentdoek over zijn botten gedrapeerd. Zijn gebit, dat niet is mee gekrompen, accentueert de wanverhouding. De tanden, te groot als bij een wisselend kind, lijken hem terug te laten groeien naar waar zijn leven ooit begonnen was, het zwarte gat waardoor hij zou verdwijnen en dat hij zou achterlaten. Als door een tunnel schuifel ik op de tast door de kamer, zonder het gevoel te hebben dat ik ook werkelijk dichterbij hem kom; een heel leven trekt zich aan mij voorbij. Ziet tunnelvrees er zo uit, de angst geen andere keuze te hebben dan door te gaan, met aan het einde licht, opnieuw geboren? Wie wil dat nou, het onmogelijke voor zich zien? Het beangstigt me, de wetenschap dat je als volwassene weer door dat nauwe kanaal van weleer zou moeten, terwijl die houdiniact voor een baby, zo plastisch als een amoëbe, al een traumatische ervaring is.

Die tunnel, deze kamer; de spullen die mijn ouders verzameld hebben als tastbare herinneringen, souvenirs van een heel leven laten mij geen keuze.

Alsof ik door het decor loop van een filmset. Overal rekwisieten die een hoofdrol speelden in minifilmpjes leven. Het besef dat ik als hoofdrolspeler steeds opnieuw een bijrol speel; wie is hier eigenlijk mijn hoofdrolspeler?

Zijn blik, magnetisch, ogen die uit hun kassen lijken te vallen, zijn opstandige oogleden die zich verzetten tegen sluiten, bang voor de eeuwigheid. Ik moet opschieten, ze zijn zo groot dat ik bang ben dat hij ze niet vast kan houden, dat ze me elk moment tegemoet zullen stuiteren. Zijn blik, die vernietigende blik waar ik altijd zo bang van was. Ik kijk naar het flesje dat ik in mijn hand heb, zeven procent, het is alweer een hele tijd geleden, nog altijd snel en effectief. Als die ene slok nu al zo'n uitwerking heeft, snap ik hoe het

allemaal heeft kunnen gebeuren.

Ik schuifel langs de kast van Marievos. De hele naam: Marie-Louise Vosmeyer, kon ik als kind niet onthouden. Ik vond het sowieso vreemd dat die kast een naam had. De andere meubels hadden dat toch ook niet. Het zou wel leuk geweest zijn, Theo tafel en Simon stoel en zo door, een leuke familie. *Waar is Cees? Oh, die is van Simon gevallen en ligt nu onder Theo; Marievos stond erbij en keek ernaar.* Marievos was een antieke kast uit 1880 die op bolpoten stond waardoor er ruimte tussen de vloer en de kast ontstond. Als kind, een dromer, veranderde ik mijn omgeving in datgene wat ik erin zag en parkeerde mijn dinky toys in de ondergrondse garage die Marievos geworden was, uit het zicht van de vijandige indianen, die eropuit waren alle bleekgezichten die hun land in bezit wilden nemen terug de zee in te drijven.

Grappig als ik nu bedenk dat ik mijn tijd toen ver vooruit was en ik nu in het spel met mijn soldaatjes van toen een soort blanke bootvluchteling variant kan herkennen, die met het kruis op de borst en het geweer in de hand hun geboortegrond ontvluchten dat voor hen te klein was geworden, waardoor ze bij gebrek aan toekomst en uit hang naar avontuur als kolonisten onverschrokken de zee overstaken, op zoek naar erkenning en een nieuwe veiligheid. Ze voelden zich verstoten, opgejaagd, miskend; zochten hun heil elders in het thuis van de inlandse volkeren om hen vervolgens hetzelfde aan te doen als waar ze zelf aan ontvlucht waren. Zonder het besef dat aanpassen een recht is, en de oorspronkelijke bewoners respect verdienden, legden ze die 'nieuwe wereld' hun wetten op in een poging om deze weer de tot hun oude vertrouwde te maken. De wereld op zijn kop, de cirkel rond. De gast overheerst de gastheer. Ik glimlach over de metafoor die zo past bij de actualiteit, nu hele volkeren op de vlucht zijn, op zoek naar veiligheid en een toekomst voor hun kinderen. Alleen komen zij ongewapend, met een karrevracht leed en het verdriet van een verloren vaderland op hun schouders.

Ik zie mij weer in het schemerdonker op mijn buik liggen, me klein makend, één met mijn speeltjes. Het tikken van de klok, de scheidsrechter van het spel, die onverstoorbare zandloper heeft me immer ongewis gelaten over de afloop van de strijd tussen goed en kwaad, het oude en nieuwe. Hoe zou het afgelopen zijn met de dappere strijders van de vlakte tegen het overzeese geweld van de hebzucht?

De strijd die het geduld op de proef stelt, de kruitdampen laat verdwijnen opdat de wijsheid kan neerdalen over het slagveld, de bomkraters vult met inzicht waar het gewonde ego zich aan kan laven, als bij een drinkplaats op

de vlakke, broederlijk tezamen, blank, zwart en pimpelpaars.

Of de Lange Maan, de staande klok, waar de wijzerplaten mee kunnen bewegen met de tijd, de maan laten opkomen, de zon onder, het signaal 'hoogste bedtijd' heeft geslagen. Of het het tijdsbesef van mijn ouders is geweest of dat ik hen zelf met rinkelend enthousiasme uit hun dagelijkse lethargie heb gewekt, bewustmaakte van mijn aanwezigheid en hun ouderlijke plichten, het resultaat is in ieder geval altijd die vermoeide zucht die voorafgaat aan de woorden: 'Kom jongens, het is tijd om naar boven te gaan,' waarop we extra stil proberen om van hun behoefte aan rust te profiteren en tijd te rekken. Maar de laatste krachtinspanning, met een rustige avond voor ogen, maakt dat onze vertragingstactiek maar van korte duur is. We weten nog niet dat zij ook ooit kind zijn geweest en alle trucjes kennen. Kibbelend blazen wij de aftocht naar boven. Onze energie is weer gewekt, hoeft niet langer onderdrukt te worden. We zijn nu toch ontdekt, de geest kan weer uit de fles, de ontlading na de geforceerde stilte. Tot het moment dat mijn vader onder aan de trap naar boven roept: 'Is het nou uit met dat gedonder, of moet ik boven komen?' Het komt nooit zover, de dreiging van zijn boze woorden is voldoende, we schieten naar ons eigen bed onder de dekens en fluisteren elkaar zachtjes in slaap.

Moeder komt achter ons aan naar boven, ongeduldig jaagt ze ons op. De dag heeft voor haar lang genoeg geduurd. Haar moederschap is eindig, een baan van acht tot vijf, overuren zijn daarbij niet inbegrepen. Ze loopt op haar laatste benen, een wandelende bom, elke misstap van ons kan haar doen ontploffen. We weten dat we met vuur spelen maar we zijn nog kinderen en snappen niet dat moeder een noodknopje heeft dat in de loop van de dag groter en groter wordt. Tot het moment dat je het niet meer kan missen, zo groot.

Opgewonden rennen we in onze pyjama's over de bovenverdieping om aan het tandenpoetsen te ontsnappen, de bom tikt verder, bed in bed uit, hij tikt verder, tot ik aan de haren van Merel trek, die overdreven als een speenvarken begint te gillen, en boem.

'Verdomme is het nou uit, jullie lamstralen, het is elke avond hetzelfde liedje, kunnen jullie niet eens een keertje aan mij denken in plaats van aan jullie zelf? Ik loop me verdomme de hele dag uit te sloven, de rommel achter jullie kont op te ruimen. En is er iemand die zich eens afvraagt: moet ik mama ook eens helpen? Verdomme!' Ziedend en gefrustreerd gooit ze de deur met een knal achter ons dicht, stampvoetend gaat ze naar beneden. De stilte daalt als vallende duisternis neer over een slagveld zonder tegenstander. We zijn jong en

onbezonnen, hebben nooit de bedoeling om mama te kwetsen.

Ik heb ook nooit begrepen waarom het telkens opnieuw zo eindigde. Het wendde nooit, maar voelde wel vertrouwd.

Cees

Ik schuifel door de kamer, voorbij Lange Maan, het statige monument dat toen ik nog klein was over onze bedtijd waakte. We mochten alleen 's avonds, gewassen en in pyjama, de zitkamer bezoeken, de zon heb ik daar nooit zien opkomen, die ging daar alleen maar onder. Boven op het dak van de klok staan drie figuren, waarvan één gebukt gaat onder het gewicht van een bol die hij op zijn rug draagt. Mijn vader vertelde over Atlas, die de aarde eeuwig moest dragen omdat hij ongehoorzaam was geweest aan Zeus, de oppergod. De nadruk die hij op het woord eeuwig legde, deed me vermoeden dat het een zware straf was. Toch klonk eeuwig opblijven niet als een straf, meer als een nooit vervulde wens.

Ik vond Atlas wel stoer, met die spierballen en die baard. Hij straalde kracht uit. Het leek me helemaal geen straf om zo sterk te zijn dat iedereen van mij afhankelijk zou zijn, blij dat ik hun wereld, hun leven, hun lot, op mijn schouders kon dragen. Dat ze wisten dat ze mij konden vertrouwen. Ik zou hen niet laten vallen. Toen niet in ieder geval, dat het later anders is geworden is nooit mijn bedoeling geweest.

Cees

‘Leven is een verslaving die dodelijk is,’ hoor ik hem in gedachten nog beweren in de spaarzame betogen die hij aan tafel hield, als het ging over euthanasie, waarna hij weer in gepeins verzonk alsof hij zich had versproken, iets prijs gaf wat geheim had moeten blijven. Om na een minuut zijn betoog weer voort te zetten, zijn zwijgen was een onderdeel van zijn manier van converseren, een komma: ‘Als het bij mij zover is en je houdt van mij, dan zorg je ervoor dat ik een spuit krijg, aan mijn lijf geen polonaise. Ik moet er niet aan denken dat anderen mij in leven proberen te houden met al die goedbedoelde betutteling, zonder zich af te vragen hoe het voor mij is. Lafbekken die niet verantwoordelijk willen zijn voor mijn dood, bang dat ze er zelf niet van kunnen slapen om met die schuld te moeten leven. Ze slapen een stuk rustiger als ik lig te verrekken van de pijn en zinloos dapper lig te wezen, strijdend tegen

de dood die niet op een paar weken kijkt, me systematisch sloopt, uithongert tot ik me uitgeteerd overgeef, een gelukzalige trek op mijn gezicht dat het eindelijk voorbij is, zinloos. Ik hoor ze al tegen elkaar zeggen: “Het was zo’n flinke man, een echte vechter.” Verdomme, hoezo een vechter? Ik had geen keuze omdat jullie te laf zijn om mij te helpen sterven. Ik wil helemaal niet vechten; het is niet mijn keuze, het is jullie lafbekkerij die maakt dat ik heb moeten vechten om dood te mogen gaan, en het is niet mijn wens om langer te leven. Stop met dat zinloze *gecultiveer* van zieke mensen alsof het groentetuintjes zijn, enkel omdat zij, de hulpverleners, groene vingers hebben en leven bij de gratie van de oogst. Ze vergeten dat hulpverleners overbodig maken is. Dat is niet om mijn lijden te rekken, me vol te spuiten met van alles waar een gezond mens ziek van wordt. Het is geen kunst om in leven te willen houden, het is een kunst om dood te laten gaan, waardig en op tijd. Er is toch ook niets zo erg als bezoek dat te lang blijft hangen, dan ben je ook blij dat ze uiteindelijk weg zijn, nadat je al een aantal keren stiekem maar toch zichtbaar op je horloge hebt gekeken, verrekend van de slaap, amechtig het gesprek gaande houdend omdat de beleefdheid dat nou eenmaal voorschrijft. Er is een tijd van komen en er is een tijd van oprotten.’

Op dat soort momenten hang ik aan zijn lippen, die verontwaardiging, die boosheid, die logica, die woorden, die vader. Dat zijn de momenten waarop ik me innig met hem verbonden voel; ondanks zijn dreigende houding is hij kwetsbaarder dan ooit.

Mijn moeder kijkt met glanzende ogen, protesteert zachtjes: ‘Laat je eten niet koud worden, jongens,’ warm en vertederd glimlachend, waarbij ze haar hand liefdevol op zijn onderarm legt. Ze probeert hem te sussen, maar doet niet erg haar best, alsof ook zij geen genoeg kan krijgen van zijn kinderlijk gemopper. Ik kan het allemaal niet goed plaatsen, die tederheid uit haar mond, waar ’s avonds de afdrank met zoveel geschreeuw en venijn gepaard gaat. De uitbarsting van mijn vader was daarmee vergeleken slechts een oprisping, een babyboertje; waarom zou ze dat ook af willen remmen? Het is alsof ze hem niet serieus neemt. Als een oude brombeer, dreigend, grommend, die zich opricht, de poten als klauwen, of omdat de vacht altijd zacht blijft aanvoelen? Tijdens deze buien van zijn opstandige aanwezigheid ben ik nooit bang voor hem.

Cees

Ik word wakker met het gevoel van zand en woestijn; mijn keel voelt als een vastgelopen zandloper. De tijd loopt door, de wekker af. Ik ontwaak zonder werkelijk bij bewustzijn te komen. Het overlijden van mijn vader is een goed excuus geweest om weer met het toosten op al mijn falen te beginnen. Dat ene biertje bedoeld als glijmiddel voor onze dialoog is een blijvertje geworden waar ik geen afscheid van wil nemen.

Het licht doet pijn aan mijn ogen; als ik het gordijn op een kier schuif schrik ik terug van de schicht die mijn hersenen doorboort en loop getroffen, wankelend, terug naar het bed. Op de rand zit ik voorovergebogen met mijn hoofd in mijn handen, mijn ellebogen op mijn knieën, met een gevoel alsof mijn schedel een aantal keren op de grond is gestuiterd. Alles in de war, door elkaar, gedesoriënteerd, op zoek naar orde. Een pijnlijk proces, de kater moet nog komen.

Ik wil dit niet meer, dit is de laatste keer, verdomme, ik ga er nog eens aan kapot. Terwijl ik mezelf naar de badkamer sleep doet elke stap pijn, alleen weet ik niet waar allemaal; alsof ik op eieren loop, zo voorzichtig laveer ik door de ruimte. Ik stoot mijn hoofd aan de lucht, de vloer onder mij bonkt als hamers tegen de ballen van mijn voeten, resonerend tot diep onder mijn hersenpan. Ik druk mijn handen tegen mijn oren, maar het geluid is al binnen. Ik laat snel los om de weg naar buiten weer vrij te maken, maar de herrie lijkt verdwaalt in het labyrint van mijn oor en schreeuwt om hulp, gevangen.

Het water uit de douche valt met een snelheid waardoor ik moeite moet doen om niet om te vallen en ik zwem tegen de stroom op zonder vooruit te komen. Ik ben al blij dat ik me staande kan houden in het natuurgeweld van dit stromende kraanwater en de zuiging van de afvoer.

Al mijn handelingen zijn mechanisch, niet van mijzelf, aangeleerd, als een robot. Als ik beneden kom, word ik begroet door de eenzaamheid met wie ik samenwoon. Net als de ramen, die beslagen zijn door het regenachtige weer dat zich ook binnen laat voelen, past die sfeer bij mijn stemming, vochtig, schimmig, troosteloos.

Het patroon waar ik al uren, dagen, jaren, in vastloop heeft iets dwingends, alsof ik in een colonne loop, in de pas, omringd door schuinsmarcheerders, klonen, meedrijvend in het peloton, lekker makkelijk uit de wind maar nooit aan kop, het tempo mee trappend van de leider. Ik wil dit niet meer. Ik wil weer leider zijn, en wel op mijn eigen kop.

Ik schenk een glas melk in, als een boetedoening. De witte vloeistof vermengt zich met het zand in mijn mond tot modder. Ik kan maar met moeite een braakneiging onderdrukken. Het weinige speeksel weet zich geen raad, is niet in staat om het dode vogeltje te soppen, weg te spoelen. Ik wil dit niet meer. Ook die gedachte hoort bij het ritueel, elke dag opnieuw; evenals het kijken in de kleine spiegel, waarin ik een slecht gelijkend zelfportret zie waar ik steeds vaker van schrik.

Ik worstel me door het eerste uur van de dag heen, met de krant die met bonkend kleine letters mijn kater bespeelt, ontvullende ellende beschrijft die mijn falen verdooft, waardoor het mij best mee lijkt mee te vallen.

De koffie smaakt nooit echt lekker na zo'n avond, maar ik ben verslaafd aan het idee dat het helpt; dat ik het nodig heb om weer mens te worden. De smaak van de derde kop blijft urenlang nutteloos in mijn mond achter, ook hier had ik het bij twee moeten laten – overmaat – ik leer het nooit.

Elke voetstap dreunt door terwijl ik naar boven ga, mijn kruis, de calvarieberg, joelende menigtes staan spottend langs de kant, mijn hoofd loopt over, medelijden en zelfspot is mijn deel.

Opnieuw douchewater dat twee vingers dik van mijn lichaam schuimt. Ik voel mij als het glas waar ik niet van af kan blijven.

'Ik ga ermee stoppen,' spreek ik ferm tegen mezelf met gekruiste benen, 'dit is de laatste keer geweest.'

Opgelucht stap ik in mijn kleren, dit wordt mijn dag. Op de trap naar beneden begin ik al te transpireren, afdalen kost me inspanning zoals eigenlijk alles te zwaar is tegenwoordig. De krant brengt een uitweg. Ik lees de voorpagina alsof ik die nog niet had gezien en laat me opnieuw verrassen door de gekte van de wereld.

Moord en doodslag is inmiddels een dagelijkse strip geworden. Ik ben immuun, ingeënt met zoveel leed, bijeengeraapt, een lijntje op krantenpapier dat ik opsnui. Ik kan niet meer zonder.

Net zo gruwelijk als de gepleegde daden wordt het met droge ogen als nieuws gepresenteerd, onder het mom dat ik dat zou willen weten. Erg genoeg kan ik de ochtend ook niet beginnen als de krant niet in de bus zit; mijn hele dag is in de war. Ik loop voortdurend mopperend naar de brievenbus om te zien of hij er al is. Mijn ontbijt smaakt lekkerder met wereldleed voor ogen.

Mijn werk lijdt niet onder mijn gewoonte, zo ver ben ik al heen. Mijn collega's komen steeds minder vaak bij me langs aan mijn bureau. Ik heb bijna al mijn werk gedelegeerd; voel me steeds vaker nutteloos als ik daar in de ruimte

aan mijn bureau zit. Al die mensen om me heen zijn hard aan het werk. Met mijn werk. Ik heb het idee dat iedereen door me heen kijkt, transparant als ons logo. Zou ik gemist worden, als ik er opeens niet meer zou zijn? Ik verdrijf die vertrouwde gedachte en concentreer me op het scherm voor me. Voordat ik aan mijn werk kan beginnen gooi ik mijn virtuele prullenmand leeg die gevuld is met spam en aanverwante zaken. Het geeft me een voldaan gevoel dat wegwerken, dat er steeds vaker weinig bruikbaar overblijft begint me te dagen. Ik kijk om me heen of de eerste stroom naar het koffieapparaat al op gang komt zodat ik aan kan sluiten. Niet dat het gezellig is of zo, maar het geeft me een gevoel ergens bij te horen, als een kuddedier op weg naar zijn drinkplaats. De gesprekken lijken te verstommen als ik erbij kom. Ik weet niets te zeggen en loop terug naar mijn plaats.

Cees

Ik zie dat er iets veranderd is, mama doet anders. Het lijkt alsof ze afwezig is terwijl ze er wel is. Ingetogen, in zichzelf. Ze glimlacht naar mij op een manier alsof ze me voor het laatst ziet, een afscheid zoals die keer dat ze samen met papa ertussenuit moesten, ‘eraan toe’. Ik begrijp er niets van. Het is juist rustiger dan ooit, geen geruzie, een staakt-het-vuren, een verborgen geheim samen. Ze knuffelen ook vaker, meer dan eens per week, per dag. Ook papa kijkt anders, zelfs zonder woorden is hij zachter. Als een geheim deze uitwerking op hen heeft, hoef ik het niet te weten, houd het in godsnaam stil. De rust die nu in huis heerst is heerlijk, mijn onzekere gedrag ligt niet langer onder een microscoop. Ik voel me minder onzeker dan ooit. Alsof ik vakantie heb, begin ik te snappen wat ‘eraan toe zijn’ betekent.

Hun aandacht is afgeleid, alsof ze een ander doelwit gekozen hebben. Ik heb geen idee wat of wie dat kon zijn? Heb ik iets gemist? Heel lang hoef ik niet te wachten, het geheim brandt op hun lippen. ‘Het zal nu wel snel zichtbaar worden,’ hoor ik mijn vader tegen mama zeggen. Opnieuw kijk ik om me heen, zie niets verdachts en kijk hem vragend aan. Als altijd heeft hij alleen maar oog voor mama, die met haar ogen spreekt; dat het goed is. We zitten met z’n allen aan tafel in een intieme sfeer van gelijkheid, vrijheid, broederschap. De spanning van een onthulling hangt in de lucht. Wat zal er gaan komen?

‘Zeg jij het maar,’ zegt mama tegen hem alsof het de gewoonste zaak van de wereld is dat hij het woord zou nemen.

‘Wel,’ zegt papa op commando, ‘misschien hebben jullie al iets aan jullie moeder gezien,’ steekt hij van wal.

Wat is dit voor iets onzinnigs, een quiz of zo, moeten wij gaan raden? Wat kinderachtig zeg. Als we zo gaan beginnen, hoef ik het helemaal niet te weten hoor, laat het maar blijven zoals het nu is.

Ik doe mijn vader na en zwijg, terwijl hij bij verrassing juist het hoogste woord heeft. Het is helemaal niet de bedoeling dat wij meedoen met het gesprek, het is meer een mededeling, waar de vragen niet om antwoord vragen. Dat wil hij zelf juist vertellen, dat is wel duidelijk. Hij ratelt maar door, er is geen woord tussen te krijgen, als we dat al hebben.

Ik kijk naar mama, die op haar beurt weer aan papa’s lippen hangt. Weer die vreemde blik, die me aan het Mariabeeld uit de kerk doet denken. Ik voel een steek in mijn buik, dezelfde als papa en mama aan elkaar zitten te fruniken – buitengesloten. Toen ik klein was kroop ik dan bij mama op schoot en nestelde me tussen hen in. Mama genoot zo van de aandacht dat ze niet in de gaten had dat papa op zo’n moment verstrakte en zich terugtrok. Dat voelde goed. Nu ik groter ben, het kindervet gesmolten, wil mijn moeder me nog wel eens in gezelschap als een klein kind aanhalen; de drang om groot te zijn wint het nipt van de wens om in haar moederlijke aandacht weg te vluchten. Dat is mijn moment om als zevenjarig kind mijn begeerde volwassenheid te kunnen tonen.

‘In verwachting?’ Ik begrijp niet helemaal wat papa bedoelt.

‘Een baby.’

Olivier en Merel schreeuwen enthousiast en dansen blij door de kamer. Ik huppel opgewonden achter hen aan, wezenloos om me heen kijkend. Ik zie niemand en kijk vragend naar mama, die om de nek van papa hangt. Ze knipoogt naar mij. Is het een grap, niet serieus bedoeld? Ik vind het niet om te lachen, begrijp hun vreugde niet.

Mama maakt zich los als ze mijn beteuterde gezicht ziet en komt naar mij toe. Ze houdt haar jurk strak voor haar buik, terwijl ze de bolling die me niet eerder is opgevallen streelt. Nog steeds begrijp ik er weinig van, helemaal niet als Merel haar oor op mama’s buik legt. Het lijkt wel Hints, dat we op mijn verjaardag gespeeld hebben en waarbij je moest raden welk beroep iemand uitbeelde. Mama gaat op haar hurken zitten en slaat haar arm om me heen zodat ik op haar knie kan zitten, mijn gezicht in haar handen.

‘Ik heb een baby in mijn buik, voel maar eens,’ vertelt ze zachtjes.

Ja, nou begrijp ik het ineens. Ik glimlach trots dat ik het al doorheb, dat

had ik bij de moeder van Janna gezien, die was alleen veel dikker geweest. Dat was makkelijker raden; een week later hadden ze er een Pieter bij gekregen.

Ik wil helemaal niet voelen. De trots dat ik het begrepen heb is ineens helemaal verdwenen. Waar hebben wij eigenlijk een baby voor nodig? Hebben ze niet genoeg aan mij? Ik ben al zeven, had ook best klein willen blijven, een baby, als ze dat gewild hadden. Heb ik daarvoor zoveel moeite gedaan om groot te worden, zindelijk, papa en mama te helpen, alles zelf te doen, ontbijt op bed, gezelligheid toe?

Mama pakt mijn hand en legt die op haar buik, deze beweegt alsof ze een boertje moet laten, maar toch even anders.

‘Hoe doe je dat mam?’

‘Gekkerd, dat is de baby die trappelt van ongeduld in mijn buik.’

Ik kijk haar met vragende ogen aan alsof ze weer een grapje maakt en kijk daarna naar papa, maar die lijkt het allemaal heel normaal te vinden wat mama daar zegt. Uit de blik van mama begrijp ik wel dat de aandacht die ik voor haar buik koester de reactie is die van mij verwacht wordt.

Ze legt het uit als een welkom, terwijl ik juist in verwarring ben over mijn positie. Als ze hun handen al zo vol hebben aan ons, het werk en er regelmatig aan toe zijn om weg te gaan, waarom dan nog een baby? Dat betekent toch weer meer werk?

‘Zo jongens, aan tafel nu, het is al halfzeven.’

Het lijkt alsof we het voorgerecht gehad hebben, de eerste honger gestild met baby. Wat er daarna aan tafel allemaal precies besproken wordt ontgaat me. Voorlopig heb ik weer genoeg gehoord.

Bas

Wat staat hij daar nou te treuzelen daar midden in de kamer? Hij staat daar rond te kijken alsof hij hier voor het eerst komt. Zeg, schiet een beetje op, ik heb geen uren de tijd. Ik ben bezig met sterven, idioot, zie je dat dan niet?

Ik weet niet meer of ik dit zeg of dat het alleen maar gedachten zijn. Al die medicijnen maken me onzeker, zoveel kleine lettertjes in de bijsluiter dat kan nooit goed zijn. Men hoopt altijd dat de weerstand om dit te lezen je gezonde verstand verleidt om het over te slaan, om jezelf met de woorden: ‘Ik geloof het verder wel,’ in slaap te sussen. Tot ik later geconfronteerd word met het grote belang van deze kleine woordjes. Bijwerkingen erger dan de kwaal waar je aan lijdt, erger dan het probleem dat je hebt, slechter dan de oplos-

singen die beloofd worden.

Inmiddels is het alweer twee jaar geleden dat het vertrouwde plekje links achter mijn oor begon te groeien. Het korstje was zo eigen geworden, een rustpunt waar ik in gedachten verzonken aan kon frunniken. Ik krabbelde steeds opnieuw de korstjes los als ik zat te broeden op een woord uit het cryptogram van de week. Ik had misschien te veel vertrouwen gehad in Ad van Gestel, mijn kapper die al twintig jaar aan huis kwam om te knippen. Hij had het niet nodig gevonden, ongerust, om iets over dat plekje te zeggen. Net zoals Jo van de Sande, het meisje dat tweemaal in de week ons huis kwam poetsen, zorgvuldig om de meubels heen stofte, zo had Ad van Gestel zich niet laten hinderen door het stiekeme wratje, waar hij met een omtrekkende beweging omheen knipte om het slapende wondje niet te storen. Het was toen niet in me opgekomen dat hij kapper was, gespecialiseerd in haren, daar hoorde het wel en wee van woekerende wratjes niet bij.

Toen het ding zijn onschuld begon te verliezen en het korstje blijvend opening en niet meer genas, kon ik het niet langer negeren, aangemoedigd door Suzanne die al langer zeurde dat ik er eens naar moest laten kijken en de bui toen al zag hangen.

Er volgden verschillende onderzoeken om te bevestigen wat al zichtbaar was: een snelgroeiende tumor. Om de boodschap draaglijker te maken, voegde dokter Lie er trots aan toe dat het er een van een zeldzame soort was. Ik had me nooit bijzonder gevoeld en daar hoefde nu, door een speciaal in mij ontdekte zeldzame tumor, geen verandering in te komen. Er volgden nog tal van onderzoeken om de diagnose te bevestigen, inmiddels was het plekje tot de grootte van een schaafwond uitgegroeid. Kankercellen behoren tot een ongeduldig ras, weinig tijd, altijd bezig, ook buiten de werktijd van dokter Lie zaten zij niet stil. Het goede nieuws was dat ik geopereerd kon worden, waarna ik voor het eerst van mijn leven in de mallemol van het ziekenhuis terecht kwam, de doos van Pandora waar alle ellende van de wereld in lag opgesloten en slechts de hoop op een goede afloop restte.

Op wat butsen en builen na ben ik mijn hele leven gezond geweest, heb dokters gemeden om het zo te houden. Maar kanker is een veelvraat waar weinig kruid tegen gewassen is, het moet met wortel en al verwijderd worden. Daar had ik de groene vingers van dokter Lie voor nodig. Toen eindelijk het eerste mes erin ging, was inmiddels mijn halve gezicht al aangedaan, terwijl er in aanvang slechts een theelepeltje nodig zou zijn geweest om het slapende wratje te ontmantelen. Het verbaast me na al die jaren nog dat er niet

meteen werd geopereerd, om daarna te kijken, tijd genoeg, welke tumor het precies betrof. Er werd gekozen voor een weefselbesparende operatie, aldus dokter Lie, wat ik achteraf een wat positieve omschrijving vond van de verwijdering van mijn halve gezicht. De spieren van mijn borst werden als een gesteelde lap gebruikt om de gapende wonden te bedekken. Toen ik uit de narcose ontwaakte en ik mijn hoofd, als een feestelijk cadeau ingepakt, in de spiegel te zien kreeg, had ik al een vaag vermoeden dat ik dit geschenk zelf nooit uitgekozen zou hebben. Uiteindelijk bleek ik een soort Vincent van Gogh te zijn geworden, alleen had hij een gezicht zonder oor, en ik een oor zonder gezicht. De besparing betekende feitelijk dat ze mijn oor hadden behouden, en onder grote hilariteit op de OK, als bij ezeltje-prik, blind hadden teruggeplaatst, waardoor het op een andere plaats zat, meer ter hoogte van mijn kaakhoek. Op halfzeven. Zelfs mijn bril was niet ongeschonden door de operatie heen gekomen, zijn linker pootje, geamputeerd, was niet langer nodig bij gebrek aan oor.

Voor de rest leek mijn gezicht op een puzzelkubus waar men flink aan had zitten draaien terwijl het niet gelukt was om de kleuren op een rij te krijgen. Uit ervaring wist ik dat een puzzel een kwestie van geduld en volharding was, de uitkomst liet soms dagen op zich wachten. Vooral cryptogrammen hadden er een handje van om me op het verkeerde been te zetten. Suzanne zei altijd dat ze aan mijn neus, die volgens haar ging krullen als ik blij was, kon zien wanneer het gelukt was. Ik wist niet of mijn neus met al deze anatomische veranderingen daartoe nog in staat zou zijn, ook al was dat het enige stukje van mijn gezicht dat nog in de buurt zat van de plaats van oorsprong.

Ik kon me, als ik mezelf zo in de spiegel zag, overigens nauwelijks voor stellen dat ik nog ooit reden zou hebben om blij te zijn.

‘De operatie is gelukt,’ zo sprak Dokter Lie joviaal. Ik moest er niet aan denken, hoe zijn minder geslaagde operaties eruit zouden zien, maar was het zwijgen in ieder geval nog niet verleerd.

Er volgde een periode van bestraling en chemo; als beloning, omdat de behandeling zo geslaagd was, aldus de immer optimistische Dokter Lie.

Langzaam maar zeker werd ik in plaats van beter steeds slechter. Kon ik in het begin nog met Suzanne mee op stap, op bezoek naar de kinderen met een honkbalpet op mijn kale schedel om de aandacht af te leiden van mijn Nicky Lauda-gelaat, al snel werd elke inspanning me te veel.

Of het de strijd is van mijn lichaam tegen het medicijn of de kanker als lachende derde, het verandert niets aan het feit dat ik maar een klein hoopje

mens geworden ben, zoals ik hier nu lig te wachten in het voorportaal van mijn naderende einde.

Bas

Als ik met mijn vader in de tuin bezig ben met de trein, zo groot dat we ermee door de tuin kunnen rijden, zijn we als kleine kinderen. ‘Kom Bas, we kunnen alles maken wat we willen. Je moet dromen hebben om waar te maken. Je hoeft alleen je ogen te sluiten om te kijken hoe het eruitziet om die verbeelding in je gedachten te printen. Als je dan je ogen weer opendoet, is die als een bouwtekening die je met logisch redeneren terug kan halen, in je geheugen achter gebleven. Mijn handen weten dan als vanzelf wat ze moeten doen.’

Ik begrijp er niet veel van als hij zo bezig is, voor hem is het makkelijk praten – hij kan alles al. Hij is de hele dag met zijn handen bezig, zit geen minuut stil. Een hoofd vol met bouwtekeningen dus. Mijn moeder zegt wel eens dat hij ergens peper in heeft zitten, waarin dat precies is daar doet ze nogal geheimzinnig over in ons bijzijn. Onze spullen krijgen geen moment rust, kapotgaan en kapot blijven is voor hen geen optie. Sabotage is er ook niet bij, hij houdt alles draaiend en ik draai vrolijk met hem mee. Het is heerlijk om bij hem te zijn. Hij repareert mij misschien nog wel het meest, maar dat had ik pas door toen hij er niet meer was. Ik was er kapot van. Blijvend.

Ineens is hij er niet meer. Hij had een kapotte blindedarm, hoor ik van Sjaan, mijn oudste zusje, die altijd alles beter weet. Haar nieuwsgierigheid is een magneet waar de informatie als vanzelf naartoe trekt. Zij heeft het weer gehoord van tante Greet, die tijdens de avondwake langskwam om haar verdriet te demonstreren. Met een zuinig mondje zonder lippen nipte zij aan haar glaasje, een licht blosje op haar wangen, met de juiste treurnis in haar ogen, een gezicht vol professioneel medeleven. Ze stond fluisterend het verhaal aan tante Thea, de zus van mijn moeder, te vertellen; een blindedarm die gesprongen was. Het leek wel atletiek bij ons op school, vertelt mijn zus, die het verhaal in het voorbijgaan had opgepikt, tot tante haar op had gemerkt en snel over de drukte in de mis begon.

Ik kan maar niet begrijpen hoe het mogelijk is dat mijn vader dood kon gaan aan iets dat kapot was. Leren die dokters alleen hun vak uit boeken? Waarom die kennis niet printen in het geheugen, zodat ze met gesloten ogen als braille hun gedachten kunnen aftasten en het juiste doen om zieken te helen, zoals mijn vader dat altijd deed?

Terwijl ik als kleine jongen door de grotemensenlijven om me heen worstel, wordt mijn haar geplet onder de klamme handen die vol medeleven op mijn hoofd worden afgeveegd, in een poging te laten blijken dat ze weten hoe het is om een vader te verliezen.

Ik herken mezelf niet meer in de spiegel met die platte, vette kuif op mijn kop. Mijn zussen schieten in de lach om de treurnis van mijn kapsel. Ik heb de rest van mijn leven mijn haar zo steil naar achteren gedragen, als een symbool; al heb ik geen idee waarvoor.

Toen mijn vader begraven was en de gieren die ons buffet geplunderd hadden ons huis in rouw achterlieten, overviel ons zijn doodse stilte. Een stilte die tot diep in onze poriën drong, koud, kil en kogelrond. Als een bal in de afvoer hoorde je hem stuiten, tegen de wanden, dieper en dieper, wachtend op de plons die nooit kwam.

Het lijkt wel alsof we opnieuw moeten leren praten, de woorden passen niet meer bij ons handelen, als vluchtelingen zitten we op een plek, opeengepakt, op zoek naar veiligheid zonder te begrijpen waarvoor.

Woorden hebben een andere betekenis gekregen, oppervlakkig als een boodschap, nuttig, doelmatig, ontdaan van alle gevoel, vol van onderdrukte emotie, het lichaam strak. Vreemdelingen in een land waar we zelfs de eenvoudigste tekens niet kennen.

We leven om samen te leven zonder samenleven, geven elkaar boodschappen door, efficiënt en doelmatig om te overleven, aan de buitenkant, model. We gaan er goed mee om, werd er lovend over ons gesproken.

‘Ze hebben het een plek gegeven. Zo’n sterke vrouw. Die zijn goed bezig.’ Niemand heeft in de gaten dat we mijnwerkers zijn die diep onder het oppervlak tunnels graven op zoek naar warmte, terwijl we alleen steenkool delven, kil, zwart en steenhard. We missen het vuur om het te laten ontvlammen tot as, die vluchtig meewaait waar de wind het brengt.

De waardering die zij krijgt voor haar daadkracht en de wijze waarop zij zich schikt in haar rol van niet-klagende weduwe, versterkt haar afstandelijkheid, zodat ook de laatste sporen van moedergevoel in de schacht naar beneden worden afgevoerd en zij als een gehelmde zombie zwart van het roet, onherkenbaar voor mij, terug naar boven komt. Zo verlies ik niet alleen mijn vader, ook mijn moeder ben ik in één klap kwijtgeraakt aan een ziekte die te laat werd onderkend. Ik weet alleen niet wat erger is: te leven met een dode vader, of met een levende, afwezige moeder?

Bas

Ik draai mijn hoofd een klein stukje om Suzanne beter te kunnen zien, een inspanning die me zwaar valt. Ik glimlach van binnen als ik terugdenk aan de keren dat ik moeiteloos mijn hoofd kon draaien, omkeek naar vrouwen die van voren de moeite waard leken, om ze van achteren te bekijken. Suzanne keek me dan aan. ‘Pas op dat je ogen er niet uit vallen,’ kon ze dan quasi-verontwaardigd zeggen met een afkeurende ondertoon. Ik wist genoeg.

Suzanne en ik waren meteen al aan elkaar gewaagd. Ze had eigenlijk alles wat ik nooit had gehad en als ik mijn ogen sloot zag ik haar bouwtekening in mijn geheugen geprint, met een doolhof vol beloftes.

Ik was lang niet zo handig in vrouwenzaken als mijn vader met het klussen in en rondom ons huis. Vrouwen mochten dan van jongs af aan mijn leven bepaald hebben, hen begrijpen is me nooit echt gelukt.

Het gaat bij de vrouwen die ik ken altijd over dingen die nooit gezegd worden, woorden zijn voor mij al geen gegeven, de raadselachtige aanwijzingen die vrouwen tussen de regels door menen te geven zijn voor mij je reinste abracadabra. Mijn hulpeloze zwijgen wordt vervolgens als instemming gezien, onder het motto ‘wie zwijgt stemt toe’, waardoor vrouwen zich door mij begrepen voelen, terwijl ik volkomen in het duister tast, sprakeloos. Misschien is het meer een herkenning, van hetzelfde laken, waar zij hun gevoelens op projecteerden. Wat het ook moge zijn, het resultaat was dat ik me eenzaam en alleen gelaten voelde; relaties voelden als drijfzand, ik had geen idee waar ik houvast moest zoeken, elke stap die ik nam zoog mij de diepte in, vast, kopje onder. De drang om me niet langer te verzetten tegen de sirenes, die de grond onder mijn voeten opentrokken, was geen optie. Door me groot te maken en me uit te strekken viel het niemand op hoe klein ik me in werkelijkheid voelde. Plat op mijn rug zonder te bewegen gaf ik mij over, door mijn gewicht te verdelen voorkwam ik dat ik ergens diepgang kreeg. Oppervlakkigheid was mijn deel.

Ik heb eens ergens de uitspraak gelezen: ‘Door mijn brede interesse ben ik gedoemd tot middelmatigheid.’ Een zinnetje dat altijd in mijn geheugen is blijven hangen, sterker nog, hij flitst regelmatig op daar waar andere herinneringen allang gedoofd zijn, onzichtbaar door het duister waarin ze gehuld zijn, gezonde dementie, liefdevolle vergeetachtigheid genoemd. Bij mij is het niet zozeer de interesse voor, maar de ontvankelijkheid totaal open te staan. Ik ben de mens en de mens is mij. Een drempelloos gevoel van verbondenheid,

de middelmatigheid zit erin dat ik niet in staat ben om contact te maken. Er is wel verbinding zoals je verbonden bent in een netwerk, maar ik heb geen mailadres om een boodschap naar toe te sturen. Ik leef in een wereld, wacht op die wereld en de wereld wacht op mij. Een levenslange patstelling, het eten staat voor mijn neus maar ik heb geen armen om het te pakken en uit te delen, de mensen staan om mee heen, ik roep zonder geluid te maken. Ik heb geen stem.

Ik ben zo intens opgesloten in mijzelf.

Ik zie Cees opnieuw halverwege staan treuzelen, net als ik mijn hele leven getreuzeld heb om dichterbij hem te komen. Ik heb het altijd wel gewild, maar het lukte gewoon niet. Steeds als ik een beweging voorwaarts maakte leek het wel alsof ik een onbewaakte overweg naderde, de bellen rinkelden en de spoorbomen lagen dwars. De trein uit mijn jeugd raasde voorbij en nam al mijn moed om verder te gaan met zich mee. Cees bleef daar desolaat achter, als een reiziger op een perron, de trein net weg, terwijl de grote klok boven hem de verloren tijd controleerde. Zijn gewonde ogen waren spiegels die me toonden wat ik zo ver had weggestopt. Ik zag weer die pijn van de kleine jongen die ik geweest was, niet bij machte om het lot te veranderen. Ik deed hem aan wat mij ooit was aangedaan. Wat is het leven toch duidelijk als je doodgaat. Het gaat steeds meer leven, ik zie nu dingen die ik nooit eerder zo duidelijk gezien heb. Hoe kan ik dat allemaal rechtzetten in de paar minuten die me nog gegeven zijn? Een samenvatting maken van een heel leven in een paar zinnen?

Het lijkt in mijn hoofd wel een filmfestival waar alle films tegelijkertijd worden gedraaid. Er wordt geschreeuwd, teksten worden door elkaar gesproken, mijn hele leven wordt erdoorheen gespoeld, de beelden strijden om het hardst om het Gouden Kalf, de Oscar, de eeuwige roem. De roep naar binnen galmt: 'Wie zit daarbinnen verstopt? Kom nou toch naar buiten, alsjeblieft, laat jezelf zien, laat je horen, laat iets achter zodat de anderen verder kunnen. Doe het nu, het is nog niet te laat, je hebt nog tijd genoeg, "spreek slechts een woord en u zult gezond worden".'

Het zoemende geluid van de projector waar ik de oude vakantiefilms mee vertoonde, het geluid van de spoel, de spanning of hij ook dit keer weer zou doorbranden, het gevloek als het verwachte gebeurde, de gelatenheid en het gelach waarmee het ontvangen werd.

Ik zal het nooit vergeten, de gezelligheid van de onvolmaaktheid, het falen, dat het nooit gelukt was om de hele vakantiefilm te vertonen, een blijvende

herinnering vol warmte die nooit is ingehaald door de voortschrijdende techniek van dvd, digitaal en YouTube, dat gaat altijd te goed.

De dood begint zich meer en meer te roeren. Ik weet niet meer wat werkelijkheid of hallucinatie is. Ik sta in een ruimte die compleet wit is, plotseling gaat er een luikje open waar een zee van licht me in het zonnetje zet.

‘Wat kan ik voor u doen?’ vraagt de opening.

‘Ik wil mijn kinderen aangeven,’ antwoord ik trots.

‘Oké, dat kan,’ spreekt de opening. ‘Maar is het er meer dan één dan, en wat zijn hun namen?’

Ik groei en sta ineens voor een grote menigte op een zuil en spreek hen uit de hoogte toe: ‘De dood en het leven zijn tegelijk geboren,’ begin ik theatraal. ‘Ze zijn onafscheidelijk, ook al lijkt het alsof ze elkaar ontkennen. Dat geldt zeker voor het leven, de eerstgeborene, die niets moet hebben van de dood. Hij is bang voor zijn positie als eersteling, voelt zich bedreigd. Er is geen gelijkwaardigheid, vooraf staat al vast waar het leven toe gaat leiden. Het is de afhankelijkheid die maakt dat de dood gevreesd wordt. De dood is een autoriteit die je je hele leven het gevoel geeft goed bezig te zijn, dat je gezond leeft, voldoende beweegt en dat je de zin in je leven gevonden hebt, terwijl hij rustig zijn tijd afwacht tot hij het leven opeist. Je hebt het leven nodig om je dit proces eigen te maken en uiteindelijk te aanvaarden dat het leven van de dood is. Als je nog jong bent, ben je bang voor de dood, de angst om er niet meer te zullen zijn, het onbekende, doodgezwegen. Als kind weet je instinctief wel hoe het zit en dat je kansloos bent. Terwijl bij het ouder worden het leven opgroeit, maakbaar en volwassen, uitstelt op hoop van overleven. Dat het leven geleefd kan worden onder het geduldig toezien van de dood.

Dat de dood aan zijn opmars is begonnen, wordt steeds nadrukkelijker merkbaar door de dierbare mensen om je heen die het leven loslaten en daarna niet meer terugkeren. Het gemis dat gevoeld wordt, de leegte, het heimwee aan het leven, aan de mensen en de dingen waar je aan gehecht bent, proberen wij met veel leven te overstemmen, maar het is de dood die uiteindelijk het eeuwige leven zal hebben.

De vraag blijft dan: wat doet de dood uiteindelijk met het leven? Dood kan daar toch eigenlijk niets mee, want de dood kan nooit levend worden?

Er zijn al vele oplossingen bedacht als verrijzenis, reïncarnatie, hemel en hel en mogelijk nog vele andere uitingsvormen in culturen die dichter bij de dood staan dan wij. Immers in onze tijd hebben wij de strijd aangebonden met de dood. Onze wetenschap put zich uit in het bedenken van therapieën

om de levens te verlengen en natuurlijk is de wens van het levenselixer, de heilige graal, nooit helemaal uit onze gedachten, tot nu toe is het enkel uitstel; het is de dood die meer en meer op de proef wordt gesteld, maar hij heeft de tijd. Hij heeft de eeuwigheid.’

De stilte die volgt ontvang ik als een applaus, ik buig en bedank mijn toehoorders voor hun zwijgen. Hoe mooi kan het leven zijn in de dood.

De vlam waarin ik lig te turen flakkert door de tocht, vervaagt de beelden in de duisternis om me heen. Het maakt niet meer uit of ik mijn ogen open of gesloten houd, de beelden nemen gewoon bezit van mij door elkaar, ineen.

De pijn in mijn lichaam herinnert mij aan het leven waarvan ik zo moeilijk los kan komen, een afscheidsgeschenk om nooit te vergeten.

Wat staat Cees nou toch te doen, een beetje tijdrekken in blessuretijd? Schiet op, straks fluit die vent daarboven nog af, game over en sluiten. Ook al kan je in het leven nog altijd geen kaart voor spelbederf krijgen en zou ik niet weten hoe dat zou moeten gaan als je er twee zou krijgen, of je dan van het veld gestuurd wordt, naar de kleedkamer. Ik heb niet het gevoel veel keuze te hebben, of toch? Opnieuw die steken in mijn onderbuik, alsof mijn darmen door een wringer gehaald worden.

Vroeger was de maandag nog de nationale wasdag. Mijn moeder deed de was in een tobbe, terwijl ze die op een wasbord heen en weer bewoog om zo het vuil mechanisch los te maken uit de vezels. Ik kon de geur van bleek en loog, het geluk, weer ruiken. Als kind was het een moment voor mezelf, als mijn moeder zo bezig was. Dan had ze even geen tijd voor mij, om mijn doen en laten te dirigeren en te corrigeren. Buiten het zicht zat ik naar haar te kijken: hoe zij zich inspande, de slierten die ontsnapten uit de strenge knot maakten haar menselijk. Het handwerk viel haar zwaar, zeker het moment dat de was door de mangel moest. Nu pas realiseer ik me hoe dat voor de was geweest moet zijn, als mijn darm die van links naar rechts uitgeperst wordt, tot het laatste vocht via mijn anus uit mijn lijf wordt gewrongen.

Ik heb al weken een soort reuze pampier aan. Ik zou nooit gedacht hebben dat ik ook hier weer aan zou kunnen wennen, deze nieuwe vernedering. De afgelopen tijd heb ik al zoveel ingeleverd, terug naar het verzorgingsniveau van het kind dat ik ooit geweest ben en waaraan ik zo mijn best had gedaan te ontgroeien tot onafhankelijkheid. Verspilde moeite. Alleen kan ik me de pijn die ik als klein kind voelde niet zo goed meer herinneren. Dat was ook in mijn buik, maar van een andere orde. Maar nu, hier in bed, is het af en

toe ondragelijk, wie bedenkt dat nou, dat je zo afscheid moet nemen van een leven waar ik ondanks alles toch van gehouden heb? Ik begin te begrijpen waarom al de doden die ik heb uitgezwaaid met een vredige trek op hun gezicht lagen opgebaard. Het geluk van eindelijk geen pijn, het afscheid van hun dierbaren ten spijt. Zo werd loslaten geen kunst of overgave, de pijp aan Maarten werd een zege. Stop met het zinloze gehamer op mijn klauwende handen; ik onderdruk het aanlokkelijke gevoel om los te laten, te vallen, niet langer schuldig, strijdend voor een kansloze zaak, schuldig aan de overwinning van de overgave, niet langer geremd, niet langer tekortschieten en mijn vaderrol ontvluchten.

Loslaten is het cyclische proces van het leven, zoals het leven me gegeven is bij mijn geboorte en ik dit weer loslaat in de dood. Een proces dat wordt verstoord door het lijden om dood te mogen gaan; de strijd om te mogen sterven strookt niet met het idee van loslaten zoals ik dat in mijn leven heb moeten leren. Wat heb ik in godsnaam aan al deze zinloze gedachten, gefilosofeer over de zin van het lijden tot de dood, terwijl ik hier alleen maar lig te ondergaan, te wachten, geen enkele invloed kan uitoefenen op dit proces, hoe zinloos kan het zijn?

Kom Cees, misschien ben jij het sluitstuk dat er zin aan kan geven, zodat ik hier niet voor niks lig te creperen. Wat sta je nou toch te turen naar de muur? Ik volg zijn blik, naar die foto. Tja. Ik lijk wel een oud wijf zoals ik hier bij het minste of geringste lig te grienen. Nooit geweten dat ik dat kon, huilen zonder een traan te laten. Droog huilen, als lachen van verdriet, om mijn verborgen emoties die nu op het laatst nog vechten om gezien te worden. Terwijl ze zich al die tijd diep in mij verscholen hadden. Dat is om te huilen en om te lachen tegelijkertijd. Wat zullen ze op mijn rouwkaartje zetten? ‘Gesloten tot het laatste moment, heeft hij gestreden in stilte. Wij zullen hem herinneren als...’

Ik voel me een invuloefening bij het bespreken van de uitvaart. Ze moeten zelf maar bedenken hoe ze hun rouw willen invullen; van mij worden ze niet veel wijzer. Ik heb me bewust niet met de begrafenis bemoeid. De begrafenis is voor de levenden, niet voor de doden. Die zijn er immers niet meer bij. Als ik er zo graag bij had willen zijn dan had ik maar niet dood moeten gaan. De achterblijvers moeten rouwen op de manier die hen het beste past. Wie ben ik om dat voor te schrijven? Ik kan me niet voorstellen hoe het voor hen is, misschien zijn ze wel blij, opgelucht omdat ik nu voortdurend hun leven op zijn kop zet? Bij elke verhoging staat de hele club weer aan mijn bed. Ik

schrik me rot als ik wakker word uit een diepe slaap en al die ongeruste gezichten naar mij zie kijken. Aan hun ogen zie ik dat het niet goed met me gaat, dat is niet bepaald een opbeurende aanblik. Daar word ik echt niet beter van.

Cees is alweer verder gelopen alsof hij loopt te winkelen in ons verleden, de spullen die Suzanne en ik verzameld hebben in de loop van ons leven, die elk een eigen verhaal hebben, over een gestreden strijd, compromis van botsende belangen, uitgegroeid tot een bonte verzameling, het visitekaartje van een leven samen.

Suzanne

De dood van moeder brengt Bas en mij dichter bij elkaar. Een toekomst samen lonkt zo sterk dat hij, van huis uit protestant, zijn geloof inruilt om met mij te kunnen trouwen. We denken nog dat liefde en houden van de deuren vol vooroordelen wel kunnen openen. De onbuigzame houding van de gelovige familie, die de regel boven de bedoeling van het grote boek stelt, naastenliefde aanbidt zonder deze in de praktijk te brengen, tolerantie en vergeving vragen aan de hoogste zonder deze te schenken aan degenen die van hen afhankelijk zijn, maakt ons leven opnieuw tot een hel.

‘Twee geloven op een kussen, daar ligt de duivel tussen,’ zijn de bezwerende woorden van tante Juul, een mastodont uit de familie van Bas, als we de familie van ons voornemen om te trouwen op de hoogte stellen, waarmee ze ons als afvallige kinderen naar huis stuurt, als rechtvaardiging voor hun afwijzing.

Alsof we hun goedkeuring nodig hebben? We doen het voor zijn moeder, die bij gebrek aan vader de verantwoordelijkheid voor onze religieuze keuze wil afschuiven door ons naar Huize Roserode van oom en tante te sturen.

Op de stoep kijken we elkaar aan. Ik knijp in Bas’ arm, vlak voordat de deur geopend wordt en Gerard, de butler, ons minzaam binnenlaat. Zonder uit zijn rol te schieten geeft hij ons een bemoedigend knipoogje, waarna hij ons de kamer in schuift. Tante Juul en oom Bob zitten op grote afstand in de serre, in een oase van licht en groen. Op tafel staat een theepot met kopjes, die weinig twijfel laten bestaan over de plaats die voor ons bestemd is. Wat er allemaal gezegd wordt weet ik niet meer, wel dat we als kleine kinderen de les gelezen krijgen; over goed en kwaad, onbezonnenheid, onverantwoordelijkheid en dat we natuurlijk zelf ook wel beseffen dat onze plannen altijd plannen zouden blijven, die nooit werkelijkheid zouden worden. Ik dacht Bas inmiddels een beetje te kennen; niet dus. Midden in het betoog van tante

staat hij op en zegt: ‘Het spijt me, ik denk dat we klaar zijn. We willen nu gaan. Wat mij betreft is er gezegd wat er gezegd moet worden, we zijn niet gekomen om een positief antwoord, omdat we geen vraag hebben om te stellen. We zijn hier alleen gekomen om een mededeling te doen. Ik ga trouwen met Suzanne en het geloof is voor ons geen belemmering. Wat ons betreft bent u welkom op onze bruiloft.’

Tenminste, dat was onze bedoeling geweest voor dit gesprek. Hij geeft tante Juul een luchtkus en oom Bob een hand en trekt mij achter zich aan de kamer uit. Ik kijk verbaasd over mijn schouder naar een verbouwereerd stel, het is alsof ze een maanlanding hebben gezien, niet gewend om tegengesproken te worden. Tante Juul zit versteend met haar kopje aan haar mond; oom Bobs koekje, onzichtbaar gestut, hangt nog in de lucht. Uit een ooghoek kan ik nog net de lichte krul van de bovenlip van oom Bob ontwaren, die zich geamuseerd uit de plooi heeft geworsteld, gevolgd door een lichte twinkeling in zijn rechteroog. Trillend van schaamte en vernedering, ontdaan maar ook wel trots, verlaten wij de puriteinse vesting. Eenmaal buiten balt de opstandigheid zich samen en met de naïviteit van de jeugd denken we met ons ja-woord de muren van burgerlijkheid wel te slechten. We veronderstellen dat de familie zich dan wel in haar lot zal schikken en ons nadien in haar armen zal sluiten. We rekenen buiten de burgerlijke waard, een misrekening die ons zou veroordelen tot lucht en uitsluiting. Een optelsom van eerdere achterhaalde aannames in ons leven.

De bruiloft is een dag om nooit te vergeten; opgelucht dat het achter de rug is komen we in de stromende regen 's avonds op onze hotelkamer in Noordwijk aan. De eerste nacht kan ik me niet eens meer herinneren, moe van al de emotie ben ik als een blok in slaap gevallen. Van Bas hoor ik dat hij mij toen als een pop heeft uitgekleet, anders dan hij zich had voorgesteld, er is weinig sprake van seks en erotiek geweest. Beschaamd zit ik de volgende ochtend aan het ontbijt te luisteren naar een nacht om snel te vergeten. Na het ontbijt op de kamer draai ik me om en voordat Bas het in de gaten heeft ligt hij al op bed en zit ik schrijlings op hem zijn riem los te peuten. Later zou ik daar meer handigheid in krijgen, nu is het zaak om hem mijn falen van gisterenavond, onze verslapen eerste huwelijksnacht, zo snel mogelijk te laten vergeten. Gelukkig is een mannenhand snel gevuld; ik heb nog geen idee dat die ook weer snel leeg is, steeds opnieuw gevuld moet worden, een bodemloze put, uur in uur uit, dag in dag uit, jaar in, jaar uit, levenslang.

Om de vijandige sfeer van de familie te ontlopen, trekken we als kolonis-

ten de rivieren over om daar een nieuw leven te beginnen.

We rekenen daarmee buiten de werking van ons geheugen. Ons verleden woekert als een schimmel in ons onbewuste tot het moment dat er geen ruimte meer is om eraan te ontsnappen en hun draden ons tot marionetten van de schaduw maken.

De beslissing om naar Brabant te emigreren valt in goede aarde bij de stijve protestantse familie van Bas, die dit als een buitenkansje ziet om hun eer door afstand te beschermen.

De opluchting is zelfs zo groot dat ze ons willen helpen bij het vinden van een geschikte vestigingsplek. Wij maken er geen gebruik van, bang voor de lange arm waar we net aan zijn ontsnapt. We zijn ook niet in staat om hun reactie op ons trouwen ooit te vergeven, daarvoor zijn de wonden nog te diep en te vers en wij te jong en onervaren.

Bij mij thuis had de kerk een minder belangrijke rol gespeeld. Mijn moeder had belangrijker zaken aan haar hoofd en had er een dagtaak aan om te zorgen dat er weer brood op de plank kwam. Ik kon dan ook niet begrijpen hoe het geloof een beperking kon zijn om met een ander samen te leven. De hoogste vraagt in elk geloof toch enkel navolging, predikt verdraagzaamheid en naastenliefde zoals gij dat zelf ook wenst, een beter leven tot de dood, zonder enige kennis en profijt over de toekomst die daarachter ligt opgesloten? Wie heeft de duivel in het leven geroepen, als hij de vijand is van de hoogste macht? Is het niet een creatie van onze zwakte, een projectie buiten onszelf, ons falen, te zwak om aan het hogere te willen, te kunnen voldoen? De verboden overvloed smaakt zoveel beter dan de heilzame ontzegging. Discipline is een deugd die floreert bij zwakte, anders is hij gemeengoed, niets bijzonders.

Toch is er een ander zaadje van de slang gezaaid dat telkens opnieuw als Bas en ik ruzie hebben, verder lijkt te ontkiemen, vechtend voor zijn eigen bestaansrecht. De twijfel die in mij groeit, de onzekerheid over ons samen-zijn, over mezelf, wie ik ben, de boosheid die als een klimplant in mij woekert, mijn keel dichtsnoert, waardoor de klanken van de liefste woorden vervormd klinken van angst, een roep om hulp waarmee ik mijn dierbaren gesel als mijzelf. Het kost me steeds meer moeite om de zachtheid van mijn gemoed door de bladeren van venijn heen te fluisteren, waardoor zij meer en meer door-nen van mijn schaduw worden, nooit verloren, in het duister voortlevend.